

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

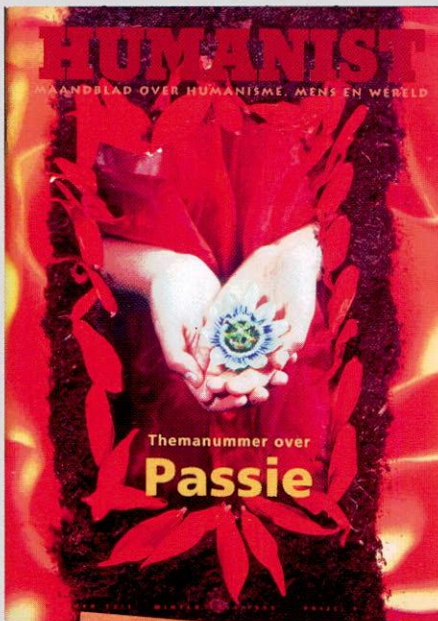
Denken over
OORLOG

Annemarie van Haeringen:
'Steeds minder gediensdig'

Uit de bajes.
EN DAN?

De dubbeldikke themanummers van de Humanist zijn nog altijd zeer geliefd bij de lezers. Veel mensen bestellen extra exemplaren omdat ze hun eigen exemplaar hebben uitgeleend - en nooit meer teruggekregen - of als cadeau hebben weggegeven. Zolang de voorraad strekt hebben we voor u drie speciale themanummers in de aanbieding.

Drie nummers voor f 15,-

Echt stáán voor je idealen. Hartstochtelijk opgaan in een passie die voor een ander niets meer is dan een hobby. Het winternummer van 1998 is volledig gewijd aan **passie**. Niet alleen aandacht voor de aanstekelijkheid van passies, maar ook voor de keerzijde: wie zich overgeeft aan passie, verliest zichzelf erin. Gepassioneerden hebben iets onredelijks; tonen zich doof voor andere geluiden. In deze Humanist passie als vitale levenskracht versus passie als een irrationele drift.

Rituelen staan centraal in het winternummer van 1997, want niet alleen exotische volken voeren rituelen uit; wij nuchtere Nederlanders kunnen ook wat van. De visies op rituelen verschillen echter enorm. Voor sommigen is een ritueel niet meer dan een vaste gewoonte - kopje koffie om 11.00 uur - terwijl anderen het woord reserveren voor strikt religieuze handelingen. Lees in dit dubbeldikke nummer over onder andere rituelen in de sport, op kantoor, in de mode, bij dieren, bij feesten en in het humanisme.

Wachten, we brengen er een groot deel van ons leven mee door: voor de kassa, in de file, aan de telefoon. Tijdrovender en ingrijpender is echter het wachten op die droomman/vrouw, op een kind, een nier, een verblijfsstatus, de slaap en de stilte. De kunst

van het wachten is het thema van het zomernummer van 1998. Terwijl we allemaal veel te doen hebben, wachten we diep in ons hart tot het echte leven begint. Wacht niet en lees dit nummer.

Zo bestelt u:

Maak f15,- (inclusief portokosten) over op giro 58 van het Humanistisch Verbond in Amsterdam onder vermelding van 9910hum. Let s.v.p. op het juiste adres op uw overschrijving!

Wilt u graag informatie over andere themanummers, bel dan het redactiesecretariaat: 020 - 5219030.

in dit nummer

Het smalle rechte pad

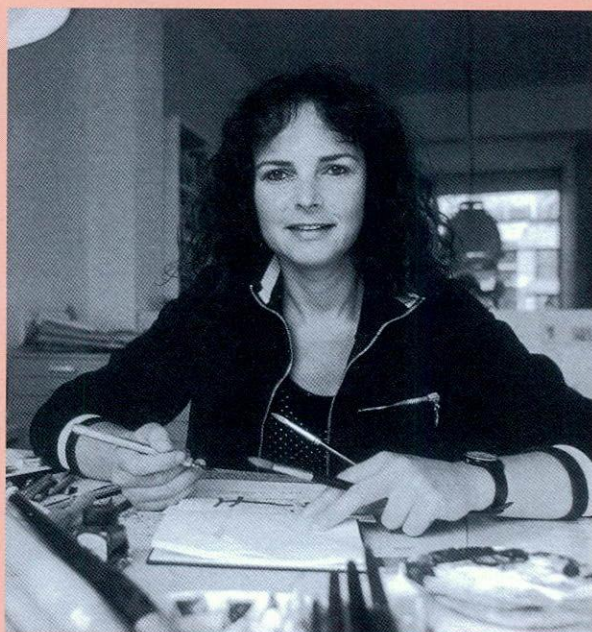
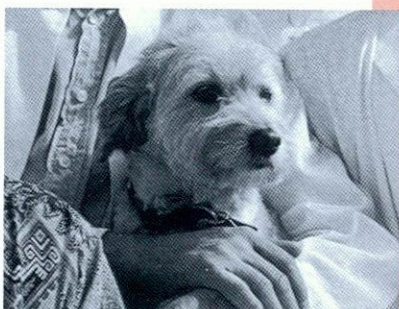
Je loopt de poort uit. Heerlijk, weer vrij! Toch belandden de meeste ex-bajesklanten al snel weer in de gevangenis. Ervaringen en een plan.

PAGINA **24**

Eigen bloed in de zaak

Kinderen die hun ouders opvolgen, willen vaak een nieuwe koers voor het familiebedrijf uitzetten. Soms stuit dat op weerstand van pa. 'Ik was het gewoon zat.'

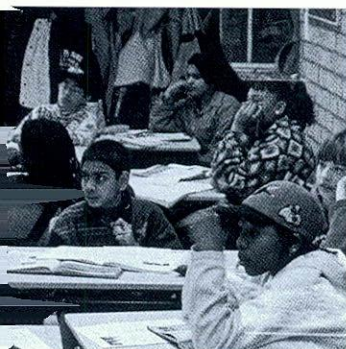
PAGINA **4**

'Principes mag je best overdragen'

Ze weet dat het niet hip is om te moraliseren, maar toch houdt ze er van. Vandaar dat de hoofdpersonages in haar boeken vaak gastvrij, open en aardig zijn. Prentenboekenmaakster en winnares van de Gouden Penneel 1999 Annemarie van Haeringen: 'Als je maar niet zo'n volwassene bent geworden die niet meer weet hoe je zelf als kind was.' Een interview

PAGINA **14**

Terug in de kast

Homoseksuele leraren op 'zwarte' middelbare scholen stuiten vaak op onbegrip van hun allochtone leerlingen. Moet je de confrontatie aangaan of maak je je leven dan onmogelijk?

PAGINA **20**

Ik wilde weg'

Het leven in Engeland leek Natasha saai en voorspelbaar, dus vertrok ze naar Nederland. Aflevering uit de serie 'Het Leerpunt'.

PAGINA **30**

en verder

Stellingen voor de 21ste eeuw	19
Denken over oorlog	9
Denken & Doen	28
Nieuws	32
Colofon/Cryptogram	34

g

Een nieuwe generatie in de zaak

Kinderen die hun ouders opvolgen in de zaak willen vaak een nieuwe koers voor het familiebedrijf uitzetten.

In hoeverre respecteert de jonge generatie dan de gevoelens en de jarenlange ervaring van de ouders?

Twee praktijkvoorbeelden.

Marianne Kalkman

"Thuis gingen ze er stilzwijgend van uit dat ik, de oudste zoon, mijn vader zou opvolgen in de dierenartsenpraktijk. Ik heb er geen spijt van dat ik dierenarts ben geworden, maar het was geen bewuste keuze." Negen jaar geleden nam de Nijmegenaar John Pijnappel (40) samen met zijn vrouw Renate (41) de dierenartsenpraktijk van zijn vader over. "Mijn vader was de baas thuis. Hij wist wat goed was, daar werd verder niet over gepraat. Alles stond in het teken van de praktijk. Hard werken en niet zeuren, echt iets van die generatie. Mijn vader was een echte 'dokter Vlimmen': de dierenarts waar de

praktijk om draait, een autoriteit. Tegenwoordig gaan klanten niet meer af op gezag, het is maar net welke dierenarts er dienst doet. Mijn vader heeft duidelijk ideeën over hoe het hoort, je móet er zijn voor de klant. Hij was in z'n eentje dag en nacht bereikbaar. Later besloten wij juist om nog maar eenmaal per maand weekenddienst te draaien en voor de rest afspraken te maken met vervangers. Hij vond dat maar niks. Maar toen was de praktijk al jaren van ons en deden we het zoals wij wilden." Toen John afstudeerde werd het zo druk in de praktijk van zijn vader dat er iemand bij moest komen. "Renate en ik gingen meteen bij mijn vader

FOTO: ADRIENNE M. NORMAN

vader Jan en Renate en John Pijnappel

aan het werk. Eigenlijk hadden we allebei nog ergens anders ervaring willen opdoen, maar dit was nu of nooit." In 1985 kwamen ze als assistent in de praktijk. De eerste twee jaar had vader Jan het heft nog in handen, het derde jaar werd de telefoon doorgeschakeld en na vier jaar verliet hij de praktijk. "Die jaren waarin we samen spreekuur deden, botste het soms. Mijn vader had veel praktijkervaring, wij hadden nieuwe inzichten vanuit onze studie. Vaak dacht je 'laat maar zitten', meestal deden we het zoals hij het wilde. In het bijzijn van een klant zeg je niet dat je het er niet mee eens bent. Dan kropste ik dingen op en kwam het er later heftiger uit. Maar dan was het opgelost. Na een jaar heb ik gezegd: nu wil ik zelf de verantwoordelijkheid hebben. En dat is gebeurd. Ik heb hem niet meer om advies gevraagd. Hij had meestal toch andere ideeën dan wij."

Pottenkijker

Jarenlang had Jan Pijnappel (72) twee dierenartsenpraktijken in de stad. "Ik heb sinds 1958 van alles behandeld, van koeien en varkens tot dierentuinbeesten en asielhonden. In de zomer werkten de kinderen mee en als dat zo uitkwam spraken we wel over de praktijk. Maar ik heb de kinderen nooit voorgehouden wat ze moesten worden. Natuurlijk vond ik het leuk dat John diergeneeskunde ging studeren, maar dat wilde hij zelf. Wij hebben hem nog naar een open dag van de TH gestuurd. Aan het eind van zijn studie zijn we gewoon gaan samenwerken, daar hebben we nooit moeilijk over gedaan. Ik hield toezicht en hij pakte het goed op: zoals ik vond dat hij het moest doen. Later kon hij doen wat hij zelf wilde. Ik heb hem steeds voorgehouden dat hij goed moet zijn voor elke klant. Niet praten maar erop af als iemand je nodig heeft. Dat wist hij van vroeger. Als je de zaak van een ander overneemt, moet je het zoveel mogelijk doen zoals je voorganger, anders verlies je klanten. John deed het precies zoals ik, was daar gemakkelijk in. Soms had hij andere ideeën, maar dan

kon ik hem met argumenten overtuigen."

Jan Pijnappel was blij dat hij kon stoppen. "We hebben direct het bord voor onze deur weggehaald. Soms kwam ik oude klanten tegen. 'Dokter, wat vindt u ervan?' Wilden ze mijn mening weten. Daar gaf ik nooit antwoord op. 'Laat mijn zoon er maar naar kijken', zei ik dan. Als ik een andere diagnose stel, geeft dat problemen. Sinds mijn pensioen kom ik nooit meer in de praktijk. Ik wil geen pottenkijker zijn. Geen bemoeienis, wél belangstelling."

Radiostilte

"Mijn vader is er radicaal mee gestopt", vertelt John. "Daarna is hij niet meer bij ons geweest, wilde ook niks meer van de praktijk weten. Pas sinds een jaar of drie wordt er weer over werk gesproken." Hij kan zich best voorstellen waarom. "Zijn hele leven heeft mijn vader zich ingezet voor die praktijk. Waarschijnlijk kon hij niet anders dan alles op afstand

'Je hoopt toch op de goedkeuring van je ouders'

zetten. Maar voor ons was het niet leuk dat hij geen interesse toonde, vooral niet toen wij de praktijk verbouwden."

John en Renate Pijnappel vonden de praktijkovername niet altijd eenvoudig. "Twee sterke karakters naast elkaar", verklaart Renate. Achteraf zou John het anders hebben aangepakt, dingen eerder uitspreken. "Als je met vreemden gaat samenwerken, doe je het makkelijker zoals je zelf wilt. Dan móet je alles doorspreken en op papier zetten, omdat die anderen er niet alles al van weten." Met familie ligt de zaak anders, denkt hij. Dan ga je er sneller vanuit dat alles duidelijk is. "Toen de praktijk van ons was, deden we het zoals wij het wilden. Maar je hoopt toch op de goedkeuring van je ouders. Nu is het

weer bijgetrokken, maar het is jammer dat er al die jaren radiostilte heeft geheerst."

Robert van der Horst (33) was zeven-tien toen hij in de kapperszaak van zijn oom mocht gaan werken. "Ik was de derde generatie die in die zaak kwam en dat was een leuk idee." Hij werkte er vijf jaar, totdat het niet meer klikte tussen hem en zijn oom. Robert besloot zijn eigen weg te gaan. "Het probleem was dat ik me daar niet verder kon ontwikkelen. Ik heb veel van mijn oom geleerd: allerlei kapperstechnieken en hoe je met klanten omgaat. Hij nam mij mee naar shows in Parijs. Maar op een gegeven moment kwamen steeds meer klanten voor mij, er ontstond concurrentie tussen ons. Ik was nog maar net begonnen en hij zag het niet zitten dat ik zo snel ging, probeerde dat af te remmen. Misschien wilde hij me ook gewoon beschermen." Robert vertrok naar een kapperszaak in Amsterdam. "Daar heb je als kapper veel meer mogelijkheden dan in Laren." Hij weet dat hij zijn oom teleurstelde met zijn vertrek. "Die had gehoopt dat ik in de zaak van de familie zou blijven. Natuurlijk was dat hard voor hem. Maar ik was het gewoon zat en dan kun je dat maar beter zeggen. Vergelijk het met een liefdesrelatie. Je kunt samen een goede tijd hebben gehad, maar als je er genoeg van hebt, moet je de knoop doorhakken. Hoe naar dat ook is voor de ander."

Branie

"Toen hij bij mij begon was Robert nog heel jong: een vrijgevochten, recalcitrant mannetje", vertelt Roberts oom Henri Vanstaen (62). "Maar ik mocht hem graag, we gingen veel met elkaar om. Hij dacht dat hij het kappersvak wel even snel zou leren, maar daar moet je jaren voor trainen. Ik heb hem flink achter de votten gezeten. Ik heb hem de kneepjes van het vak bijgebracht en ook het enthousiasme dat ik al van mijn vader had meegekregen. Na een tijdje deed hij het hartstikke leuk en kreeg hij een eigen klantenkring."

FOTO: ANNE MARIE TROVATO

Robert van der Horst

Maar ineens wilde hij naar Amsterdam. Hij is erg ambitieus, zoekt bekendheid. En hij had natuurlijk al die spannende verhalen gehoord over zijn opa's zaak in Amsterdam, waar voor de oorlog allemaal beroemdheden kwamen. Ik heb hem nog voorgesteld om daar een filiaal te openen, maar hij wilde er niets van weten. Had hij al geregeld dat hij ergens anders kon gaan werken. Ik vond dat ik stank voor dank kreeg, ik had zoveel tijd en aandacht in die jongen gestoken! Ik snapte die branie wel: toen ik twintig was dacht ik ook dat ik niks meer behoefde te leren. Gedurende een jaar of twee waren we gebrouilleerd, maar we zijn al lang weer goede vrienden." Henri Vanstaen is ervan overtuigd dat zijn neef nooit zover was gekomen als hij hem niet in de zaak had genomen. "Juist omdat hij familie was, heb ik zeker tien keer zo hard mijn best voor hem gedaan dan voor een ander. Ik was altijd al *close* met hem, bijna net als met mijn eigen kin-

deren. Het is een aardige vent, ook al zijn er dingen van hem die ik niet leuk vind. Onze familie bestaat nu eenmaal uit creatieve, maar ook onstuimige en heftige mensen, we zijn geen van allen makkelijk om mee te leven en te werken. Dat botst soms, maar dat weten we."

*'Ik was het gewoon zat
en dat kun je maar
beter zeggen'*

Toch zou Henri het wéér zo doen. "Mijn neef is een echte vakman en ik ben er trots op dat ik daarvoor de basis heb gelegd. Dat ik hem de liefde voor het vak heb kunnen bijbrengen - mijn vader wilde dat niet. Ik zou zo weer familie in de zaak halen, maar er komt nu niemand voor in aanmerking."

Normaal gesproken heb je niet dage-

lijks met je familie te maken, maar als je met elkaar werkt moet je iemands eigenaardigheden kunnen accepteren, vindt neef Robert. "Je kent elkaar al jaren, je hebt geen formele baas-werknemerverhouding. Dan zeg je misschien eerder dingen die je beter voor je had kunnen houden. Soms wil je wel zaken veranderen, maar daar is niet altijd ruimte voor. Als je bij familie in de zaak zit, werk je voor iemand die vaak ouder en ervaren is. De zaak is bijna zijn kindje. Als jonkie breng je daar niet snel wat tegenin." Robert heeft inmiddels een eigen haarsalon in Amsterdam, maar denkt niet dat hij daar ooit met familie zal gaan samenwerken. "Ik zou best mijn zus in de zaak kunnen gebruiken, maar als het niet bevalt zal ik haar niet zomaar ontslaan. Het is toch familie en daar moet je je leven lang mee verder."

Familiebedrijven

"Het is een soort oerdrift van ondernemers om hun zoon of dochter - liefst de oudste - in de zaak te betrekken", weet Jan Wijers van Walgemoed Accountants & Adviseurs, gespecialiseerd in familiebedrijven. Zijn kantoor onderzocht samen met Universiteit Nijenrode de gang van zaken bij de opvolging in familiebedrijven. Het merendeel van alle kleine en middelgrote bedrijven (met honderd medewerkers of minder) in Nederland is een familiebedrijf.

Als één van de kinderen het bedrijf overneemt, wordt dat weliswaar steeds beter gepland en doorgesproken (met hulp van een accountant en andere adviseurs van buiten), maar in zeventig procent van de gevallen blijkt de opvolging niet of niet goed te worden geregeld. "Helaas", verzucht Jan Wijers, "want dat zou de kans op problemen aanzienlijk verkleinen. Ruzie over geld, of de manier waarop het bedrijf wordt voortgezet, komt nog maar al te vaak voor." Een zakelijke aanpak is, vooral bij kleinere bedrijven, niet vanzelfsprekend. Soms blijft die achterwege omdat de oudere generatie het moeilijk vindt om afstand te doen van de zaak, of niet kan kiezen welk van de kinderen de macht in handen te geven. De jonge generatie weet vaak al vroeg dat ze het bedrijf zal overnemen, maar moet daar soms jarenlang op wachten. Dat kan wrijving geven tussen de oude garde en de bedrijfsopvolger. Kinderen twifelen over opvolgen uit vrees dat familiebanden een zakelijke werkrelatie in de weg staan. De familie heeft in de praktijk nog veel invloed op het reilen en zeilen van het bedrijf.

Oorlog in je bloed

Je weet dat je misselijk zult worden van de gruwelijke details. De hoop dat je ervan zult leren durf je niet meer te koesteren. Waarom zou je je dan eigenlijk nog verdiepen in oorlog? Op zoek naar motieven.

Marjan Slob

Het is 1994. In Rwanda worden in drie maanden tijd bijna één miljoen mensen vermoord. Dat wil zeggen: tien procent van de bevolking en zo'n 75 procent van de Rwandese Tutsi's. Niet met automatische geweren, maar met machetes of met een soort knotsen met spijkers erop.

De genocide in Rwanda was bandeloos, maar zeker niet gespeend van logica. De Hutu Power beweging had bedacht dat iedere Hutu op zijn minst één Tutsi moest vermoorden, want 'dan hebben we allemaal boter op ons hoofd, dan zijn we gelijk en kan niemand ons ter verantwoording roepen, later'. Tutsi's en gematigde Hutu's wisten dat ze op een dodenlijst stonden, wisten vaak op welke dag hun moordenaars zouden komen. Rijke Tutsi's konden van Hutu Power een kogel kopen, zodat ze niet met een machete afgemaakt zouden worden. Een jaar na de slachtingen waren er vrijwel geen honden meer in Rwanda. Die waren afgeschoten omdat ze de lijken aanvraten die langs de weg en op de velden lagen.

Wat bezielde de mensen in Rwanda? Waarom hak je net zo lang in op je burens tot ze dood zijn? Waarom ga je door met dat lichamelijk zware werk nadat de eerste vlaag van verstandverbijstering voorbij is? Hoe leef je verder met jezelf? Hoe moet je land verder?

Philip Gourevitch's boek over Rwanda, *This is to inform you that tomorrow we will be killed with our families* (zie kader), kwam vorig jaar uit en lag al een tijdje in huis. Ik wilde het lezen, en ik voelde tegelijkertijd een enorme weerzin. Waarom me verdiepen in die orgie van bloed, terwijl ik weet dat ik er kotsmisselijk van zal worden? Waarom beelden oproepen die waarschijnlijk door mijn hoofd zullen blijven spoken? Me informeren over een drama waar ik als privépersoon niets aan kan doen en waarvan het ook nogal duister is hoe ik het als burger had kunnen voorkomen?

Ik wil eerlijk zijn: je kunt lezen omdat je op een bepaald niveau lust beleeft aan de informatie. Een buitengewone wreedheid heeft iets rellerigs, iets opwindends. Je zou je kunnen verlustigen aan de behaalde records, zoals er in buurtwinkels of op verjaardagen vaak wordt gesnoefd dat de akeelige ziekte van de één nog niets is vergeleken bij het tranendal dat de ander doormaakt. Maar zelfs als ik heel eerlijk tegen mezelf ben, geloof ik niet dat ik op enig niveau genot heb beleefd aan het lezen over de gruwelen in Rwanda. De haast serene toon van Gourevitch snijdt je rellerige zelf trouwens adequaat de pas af. Zijn boek laat je vooral duizelig achter, ademloos van afschuw.

Lezen is hier niet: je verlustigen. Waarom dan toch die drang om je te informeren? Een ander antwoord ligt voor de hand: om ervan te leren. Het idee is dat informatie kan werken als een soort inenting. Je infecteert jezelf een klein beetje, alleen maar in je verbeelding, om daarna immuun te zijn en zelf nooit zoiets te doen, te hoeven meemaken.

Het is een gedachte die sterk leefde na de Tweede Wereldoorlog. Het was allemaal onvoorstelbaar gruwelijk geweest, maar we hadden de gebeurtenissen geanalyseerd en er was een remedie: anti-autoritaire opvoeding, emancipatie, machismo niet langer verheerlijken, scholing. Die zaken hebben allemaal hun nut, maar ik vind het op dit moment moeilijk te geloven dat ze werkelijk gruwelen zullen voorkomen. Daarvoor is het grootschalige moorden te primitief, te rauw, te recent. Ben je teveel door elkaar geschud om nu optimistisch te zijn.

Normaal gesproken begrijp je iets door informatie te vergaren, door te classificeren en te vergelijken. Er zullen misschien aanleidingen geweest zijn voor de gebeurtenissen in Rwanda en in Joegoslavië, en ja, die hebben veel te maken met de postkoloniale respectievelijk de postcommunistische

situatie. Maar die feiten verklaren niet alles en rechtvaardigen nog minder. Zoals Gourevitch schrijft: 'Ik kan feiten geven, ik kan tot op zekere hoogte vertellen hoe het heeft kunnen gebeuren, maar de vraag waarom het is gebeurd, blijft in essentie onbeantwoord'. Je kunt lezen, je kunt luisteren, maar je geest krijgt geen grip op de feiten. Kennis lijkt niet te helpen; de gebeurtenissen zijn letterlijk onvoorstelbaar geweest. Een carnaval van bloed.

VIk ben geen pacifist. Ik sluit niet op voorhand uit dat oorlog voeren nodig is. Dat ik zelf oorlog zou voeren. Ik droom weleens dat ik in de slaap de keel afsnijd van een mij onbekend persoon die het leven van een geliefde bedreigt. Ik denk dat ik dat ook zou doen als de situatie zich voordeed. Natuurlijk is dat per definitie een afschuwelijke situatie. Op het morele vlak valt er dan niets te winnen, en alleen maar te verliezen - want een ander dwingt je je te verlagen tot zijn niveau. Maar niets doen is ook handelen, als je kennis hebt. Of kennis had kunnen hebben.

Pacifisme is: jezelf buiten schot houden. Niet willen weten van oorlog. Maar oorlog is er.

VElke oorlog is uniek. Voor de overlevenden in Rwanda was het heel beledigend dat westerlingen hun lijden, hun ervaringen, hun geschiedenissen, wilde stoppen in de matrix waarin we ook de gebeurtenissen in Joegoslavië stopten. Zo werd een Afrikaans land ook wat zijn ellende betreft weer een soort voetnoot bij Europa. Dat is natuurlijk des te irriterender omdat de oorlog in Rwanda zeker ook zijn wortels had in de koloniale geschiedenis van Centraal Afrika.

Maar het is tegelijkertijd begrijpelijk, want elke oorlog is in zekere zin ook hetzelfde. Oorlog gaat om bloedvergieten, om het vermoorden van mensen die je niet kent. Daarmee is oorlog van een totaal andere orde, normaal gesproken is moord immers een groot taboe. Geen wonder dus dat je als toeschouwer vol ongeloof je hoofd schudt en denkt: hoe kan het?

Er is een makkelijke uitweg: zeggen dat de Rwandezen of de Joegoslaven gek zijn geworden. Je hoort het wel eens om je heen, je zegt of denkt het misschien zelf in een moe moment: 'Dat ze elkaar maar kapot maken, opgeruimd staat netjes.' Of: 'Iets in hun volksaard zal ze wel tot dit soort waanzin drijven.' Opeens was het allang bekend dat Joegoslaven bloed-dorstig, heethoofdig en wreed zijn. Misschien volgt er zelfs een triviaal voorbeeld van een gebeurtenis op vakantie die dat moet bewijzen. Van Rwandezen weet je natuurlijk nog veel minder, en dat maakt het alleen maar makkelijker om ze echt tot een ander slag te maken. Minder ontwikkeld, primitiever, minder gehecht aan het leven.

Hier zou je kunnen stoppen, maar dan geef je het op. Dan doe je wat bange, rijke Amerikanen in het klein doen: een groot hek om je woonwijk zetten en je afsluiten voor alles wat je met de mensen daarbuiten verbindt. Dan wil je niet weten in wat voor wereld je leeft.

VDe politieke, historische en militaire omstandigheden van de genocide interesseren me maar matig. Het gaat me niet om

de feiten. Ik heb zelfs het gevoel dat ik me corrupteer door me erin te verdiepen. De aangevoerde 'verklaringen' - die historische slag in vroeger tijden, de propaganda van de lokale radiozender - leiden in feite af van de enige vraag die er toe doet: waarom doen mensen dit.

Je kunt lezen, je kunt luisteren, maar je geest krijgt geen grip op de feiten

Daarom die drang om me toch in de gruwelen te verdiepen. Ik wil begrijpen hoe mensen tot moorden in staat zijn. En die vraag raak ik kwijt zodra allerlei historische en economische 'verklaringen' aangevoerd worden. Niemand is alleen maar zijn economische situatie of zijn geschiedenis (laat staan zijn 'vaderlandse' geschiedenis). Dat is geen verklaring. Zo'n verklaring is op een bepaalde manier gerieflijk.

VJoegoslaven en Rwandezen zijn mensen als jij en ik. Mensen die op grote schaal andere mensen, vaak hun burens, de keel af hebben gesneden. Hoe kunnen ze?

Dat kan, denk ik, alleen als mensen lust te beleven aan moord. Over die lust bestaat weinig informatie. Overlevenden die terugkeren uit de oorlog, keren terug in de burgermaatschappij, en daar is het taboe op moorden onverminderd van kracht. Hoe moeten zij woorden vinden voor hun daden toen het oorlog en dus helemaal anders was? Met wat zij zeggen, zouden ze zichzelf direct diskwalificeren als burgers. Vandaar dat er zo weinig verhalen zijn van de slachters. Ik heb ze zelden gehoord uit Joegoslavië, en ook Gourevitch krijgt in Rwanda nauwelijks Hutu's te spreken die erkennen hun machetes te hebben gebruikt. Als Gourevitch dan eindelijk een Hutu ontmoet die een roadblock beheerde en zo een half dorp uitmoordde, dan presenteert hij zichzelf als slachtoffer van de omstandigheden. Hij moest wel, anders ging zijn vrouw, een Tutsi, eraan, anders ging hijzelf eraan. Hij is blij dat het over is. Het was vreselijk. Hij was het slachtoffer van een collectieve zinsbegoocheling. Er ging iets gruwelijk mis en hij had de pech erbij te zijn.

Maar niet iedereen moest wel. Dat kan niet, want dan heb je geen oorlog. Sommigen hebben actief deelgenomen aan de moordpartijen, sommigen hebben ze zelfs actief opgezocht. Omdat het moorden bevredigend was. Je geniet van de bandeloosheid, de macht, het vloeien van het warme bloed, de paniek in de ogen van je slachtoffer. En dan maak je hem dood en is wat altijd zo ondenkbaar had geleken simpel. Zo voorbij, in feite. Als jij dat wil.

Het is de macht die je voelde bij het pesten van het sulletje van de klas.

VBegin jaren negentig, ten tijde van de Golfoorlog, werd vaak gezegd dat de nieuwe manier van oorlogvoeren geboren was. Oorlogen zouden voortaan 'high-tech' zijn, uitgevoerd door piloten die geen dode vijanden meer zien maar een

vloeiende overstap maken van de 'virtual reality' van de speelhal naar de 'reality' van het luchtruim boven de woestijn. Technologie maakt het doden zo abstract dat het een spelletje wordt, is de gedachte.

De bloederige gebeurtenissen in Rwanda en Joegoslavië logenstraffen dat er sprake zou zijn van een trend: er was bar weinig 'virtueels' aan het moorden daar. Maar ook als soldaten de beschikking hebben over wapens die maken dat ze hun 'vijand' niet meer in de ogen hoeven kijken, dan nog weten ze prima dat het de bedoeling is hem te vermoorden, stelt Joanna Bourke in haar *An intimate history of killing* (zie kader). Uit onderzoek van de dagboeken en brieven van bommenwerpers uit de Tweede Wereldoorlog blijkt volgens haar zonneklaar dat soldaten best wisten dat er echt mensen doodgingen door hun bommen.

Bourke pakt in haar boek nog een andere mythe aan: zodra soldaten ter verantwoording worden geroepen, zouden ze zich *en masse* verschuilen achter hun superieuren. 'Bevel is bevel, ik heb het niet bedacht'. Inderdaad, ongeveer zoals de Hutu reageerde die Gourevitch aan het spreken kreeg. Maar denk je eens in zijn positie in: het uitmoorden van een bevolkingsgroep is moeilijker te verkopen dan het verdedigen van westerse waarden tegen de nazi's. Bovendien waren voor hem de gebeurtenissen nog vers. Vooral soldaten die weer zijn teruggekeerd in de burgermaatschappij blijken er, volgens Bourke, na een tijdje behoefte aan te hebben persoonlijk verantwoording af te leggen over hun oorlogsdaden.

In oorlog is iemand doodmaken geen moord, dan heet het anders. Maar het is het natuurlijk wel, en dat weet je als het weer vrede is. In oorlog móet je doden, in vreedstijd is het ten strengste verboden. Maar mensen kunnen niet zomaar even omkeren en dan weer net zo makkelijk terugfloepen.

Ze kunnen hun normale leven niet oppakken als ze zichzelf moeten beschouwen als willoze uitvoerders van andermans opdrachten. Op den duur groeit het verlangen om het gat in hun biografie dichtten: ze kunnen niet compleet anders zijn geweest toen het oorlog was, want als je de gebeurtenissen en je eigen handelingen niet in ogenschouw neemt, vervreemd je van jezelf.

Je bent niet wie je dacht te zijn in de oorlog. Schokkend moet dat zijn. Een schok die uiteindelijk alleen maar valt te verwerken door te concluderen dat je *dùs* nooit was wie je dacht te zijn in het gewone leven.

Als soldaten zijn zoals jij en ik, betekent het dat je jezelf moet durven zien als potentiële moordenaar. Niet omdat het iets voorkómt, maar omdat het, denk ik, de waarheid is.

Waarom je verdiepen in afschuwelijke gebeurtenissen die zich buiten je invloed afspelen? Omdat je wilt weten wie je bent en in welke wereld je leeft. Niet dat die kennis troost, maar niet-weten is op een bepaalde manier nog erger. Het onder ogen zien van de gruwelen, van de gruwelijke kant in jezelf, is de prijs die je moet betalen om het gevoel te houden dat je in de hele wereld leeft. Om niet die spreekwoordelijke Amerikaan te worden die zichzelf in suburbia gevangen zet achter hoge hekken.

We wish to inform you..

De Amerikaanse journalist Philip Gourevitch was een jaar na de genocide van 1994 in Rwanda en reisde tot 1998 meerdere malen op en neer. Aan de hand van de verhalen van overlevenden beschrijft hij de gebeurtenissen tijdens de genocide en analyseert hij de achtergronden en de gevolgen van de ramp. De Verenigde Naties en humanitaire organisaties komen er bar slecht vanaf. Ondanks de beschreven gruwelen een overgetelijk boek vanwege de compassie en de

beheerste, intelligente toon.

Philip Gourevitch, 'We wish to inform you that tomorrow we will be killed with our families: stories from Rwanda'. Picador, 1998, 356 blz. ISBN 0-330-37120-7. Importeur: Nilsson & Lamm, adviesverkoopprijs f49,95.

We wish to
inform you
that tomorrow
we will be
killed with
our families

STORIES FROM RWANDA

Philip Gourevitch

An intimate history of killing

Aan de hand van brieven, dagboeken en andere documenten beschrijft de Britse historica Joanna Bourke hoe soldaten hun daden zien. Via verschillende invalshoeken belicht Bourke haar centrale stelling: soldaten weten prima dat ze er in de allereerste plaats zijn om andere

soldaten te vermoorden. Het boek bestrijkt WO I, WO II en de Vietnamoorlog vanuit het perspectief van Britse, Amerikaanse en Australische soldaten. Met zijn bijna tweehonderd pagina's noten en bibliografie maakt het boek een degelijke, maar ook wat ongerichte indruk.

Joanna Bourke, 'An intimate history of killing: face-to-face killing in twentieth-century warfare'. Granta, 1999, 564 blz. ISBN 1-86207-214-0.

AN INTIMATE HISTORY OF
KILLING
FACE-TO-FACE KILLING IN TWENTIETH-CENTURY WARFARE

JOANNA BOURKE

Ook de ASN Bank maakt vuile handen

De ASN Bank weet dat mensen in de Derde Wereld graag de handen uit de mouwen steken voor een betere toekomst. Daarom stimuleert de Algemene Spaarbank voor Nederland bijvoorbeeld eerlijke handel met ontwikkelingslanden. In werken we samen met organisaties die de mensen daar leren hun eigen boontjes te doppen. Zo investeren we bewust in een duurzame samenleving. En dat loont. Ook voor onze ruim 140.000 spaarders en beleggers hier in Nederland.

Duurzaam belegd, eerlijk verdiend

De ASN Bank is een bijzondere bank, die de haar oevertrouwde gelden (zo'n f 2 miljard) investeert in zaken die een positieve invloed hebben op de kwaliteit van het leven en de samenleving. Dat vindt idealistisch en dat is het ook. Wat overigens niet wil zeggen dat idealisme, investeren en renderen niet uitstekend kunnen samengaan. Onze spaarvormen bieden prima rentes, en het rendement van het beursgenoteerde ASN Aandelenfonds overvleugelt al enige tijd de MSCI World Index. Logisch, want bedrijven die produceren op basis van maatschappelijke normen, kijken verder dan de korte termijn, lijden

minder onder sociale conflicten en milieucriteria en hebben lagere kosten voor door de overheid voorgeschreven investeringen. Tel uit uw winst.

De unieke criteria van de ASN Bank

De ASN Bank doet ethisch beleggen er niet een beetje bij, maar het zit ons al sinds de oprichting in 1960 in het bloed. Mensenrechten, natuur en milieu, de Derde Wereld en het algemeen welzijn van mens en dier zijn enkele van onze toetsstenen bij investeringen. Zodat u zeker weet dat u geen aandeel heeft in pakweg kinderarbeid, de wapenindustrie, nucleaire industrie of bio-industrie als u bankzaken met ons doet.

Sparen, beleggen, hypotheek, spaarverzekeringen

Ziedaar de productgroepen die de ASN Bank u vanuit haar centrale kantoor in Den Haag aanbiedt. Zonder omwegen, makkelijk, snel en discreet. Storten en opnemen doet u gewoon thuis, via uw huidige bank- of girorekening. Wilt u meer weten over de ASN Bank, onze opvattingen en de specifieke producten? Vul dan snel de bon in.

ASN Bank

DUURZAAM BELEGD, EERLIJK VERDIEND

Ja, ik wil meer weten over de ASN-aanpak en over:

- ☐ ASN Sparen
- ☐ ASN Beleggen
- ☐ ASN Hypotheken
- ☐ ASN Spaarverzekeringen

Naam

m/v

Adres

Postcode

Plaats

Telefoon

907-04

Stuur deze bon in een ongefrankeerde envelop naar de **ASN Bank**, Antwoordnummer 1188, 2501 WB DEN HAAG.
Faxen kan ook: 070 - 361 79 48.
Of bel gratis de ASN Informatie- en advieslijn (van maandag t/m vrijdag tussen 8.30 - 17.00 uur):

*Annemarie van Haeringen,
winnares Gouden Penseel 1999:*

'Ik w

d steeds minder gediensig'

In haar boeken wordt aardigheid beloond en a-sociaal gedrag afgestraft. Want dat rechtsprincipe mag best op kinderen worden overgedragen, vindt prentenboekenmaakster Annemarie van Haeringen. 'Het is de enige manier waarop we samen kunnen overleven met zoveel mensen op aarde.'

Jolanda aan de Stegge

Wie eenmaal werk van haar heeft gezien, herkent haar stijl in één oogopslag. Wat opvalt is dat alles in haar tekeningen in beweging lijkt te zijn. Of het nou gaat om heksen, dieren, water of lucht: er is actie, zelfs wanneer er niet bewogen wordt en iedereen zijn adem inhoudt. Wie bij de schepster van dit onstuimige en vaak kleurrijke werken rommelige werkkamer had verwacht, komt bedrogen uit. Het atelier van Annemarie van Haeringen (1959) is overwegend wit, overzichtelijk en ordelijk. Langs de wanden kasten vol gerangschikte kinderboeken. In keurig gestapelde petri-schaaltjes bewaart ze haar verzamelingen schelpjes, torietjes en insecten. "Misschien komt het door mijn naam", oppert ze naar aanleiding van de opmerking dat water een prominente rol speelt in haar werk. Want veel taferelen op haar tekeningen spelen zich in, op of

nabij water af. "Waarom dat zo is weet ik niet. Misschien vanwege de vakanties van vroeger, toen we met ons gezin altijd gingen zeilen op de Waddenzee. Maar misschien ligt het simpeler. Water is een puur Hollands gegeven, je kunt er niet omheen. Bovendien houd ik ervan. Vroeger zat ik op zwemmen, tegenwoordig zorg ik ervoor dat er water in mijn buurt is. Gelukkig woon ik op Prinseneiland en word ik er dus door omringd." Met de carrière van prentenboekenmaakster Annemarie van Haeringen gaat het voorspoedig. In 1996 maakte ze voor de Kinderboekenweek het prentenboek *De Koning bakt een huis*, in opdracht van de CPNB. In 1998 werd ze onderscheiden met de Kinderboekwinkelprijs voor *Onder water, boven water*. In de Kinderboekenweek van dit jaar, die duurt van 6 tot en met 16 oktober, krijgt ze de Gouden Penseel voor haar

tekeningen in *Malmok*. Dolblij is ze ermee, want diep in haar hart hoopte ze dat die hoogste onderscheiding voor illustratoren haar ooit zou worden toebedeeld. Een beetje giechelend: "Misschien houden ze dan nu eindelijk eens op mij 'jong en aanstormend talent' te noemen. Veertig jaar, al zo'n vijftien jaar in het vak, dat is toch niet meer jong en aanstormend. Kom op zeg!"

Geheim

Ook in *Malmok* spettert het water van de pagina's. Het boek is het resultaat van een samenwerkingsverband met schrijver Sjoerd Kuyper. "Het idee voor het boek werd geboren tijdens een gezamenlijk werkbezoek aan Aruba. Een paar jaar geleden hielden we daar in opdracht van de Stichting Nederlandse Antillen en Aruba lezingen. Al vaker hadden we geroepen dat we samen een keer een ►

boek wilden maken, maar daar was het telkens bij gebleven. Toen we samen op stap waren, zagen we van die mooie pelikanen in de haven." Kijkend naar de pelikanen die over het water scheerden ontstond in die haven het oorspronkelijke idee voor *Malmok*. Een

ding stond als een paal boven water: het verhaal moest zich afspelen op de Antillen, want vrijwel alle boeken die op de Antillen verschijnen zijn afkomstig uit Nederland en de Verenigde Staten. "Nederlandse schrijvers die daar op scholen lezingen houden, nemen hun eigen boeken mee waarin het vaak gaat over sneeuw, regen en Sinterklaas op het dak. Dingen waarin kinderen daar zich niet kunnen herkennen." En dus gaat het verhaal van Kuyper en Van Haeringen over de pelikaan Malmok, genoemd naar een verlaten strandje op Aruba. Malmok draagt een geheim in zijn snavel. Andere dieren proberen hem te bewegen zijn snavel te openen, hetgeen uiteindelijk ook gebeurt. Er blijkt een baby'tje in te zitten.

Van Haeringen: "We hadden geen idee dat het verhaal zo zou gaan lopen, maar door het er samen over te hebben groeide het een bepaalde richting uit."

Het was een optimale samenwerking, maar zo gaat het zelden hoor." Ze is dolblij dat *Malmok* naast in het Nederlands en Engels ook is verschenen in twee varianten van het Papiamentu. "Antilliaanse kinderen zijn erg enthousiast over het boek. Eindelijk een verhaal met herkenbare elementen, want ze kennen allemaal pelikanen. Het bootje dat

erin voorkomt heet 'Het suikertuintje', wat een oud landhuis in Willemstad is geweest. Ook dat is voor hen een bekende naam. Op een gegeven moment roept de moeder van het baby'tje: 'Duschi duschi'. Antilliaanse kinderen weten dat dat 'schatje, schatje' betekent. Dat Nederlandse kinderen het woord niet kennen, maakt niet uit. Misschien denken ze dat het een eigen naam is. Het is weleens leuk voor de Antilliaanse kinderen: ze maken zo vaak mee dat zij een woord niet kennen, nu zijn de rollen eens omgedraaid."

*'Op de hurken gaan
zitten slaat nooit aan
bij kinderen'*

Als idealist vond Van Haeringen altijd dat er veel meer mooie Antilliaanse uitgaven moesten komen van goede boeken. "Dat blijkt helaas onbetaalbaar. Elk eiland daar heeft weer zijn geheel eigen dialect. Al die afzonderlijke taalgebieden zijn te klein om er speciale boeken voor te drukken. Op zich heel schrijnend, want het is natuurlijk krankzinnig om als Antilliaans kind telkens maar te moeten lezen over blanke kinderen in huizen met centrale verwarming."

Disney

Ze is een gedisciplineerd werker.

's Morgens om negen uur achter de tekentafel tot een uur of vijf, zes in de middag. Voor haar tekeningen gebruikt Annemarie van Haeringen alles wat van pas komt.

Favoriet is waterverf, maar ze grijpt net zo makkelijk naar inkt, ecoline, potloden of stiften. Laag over laag en kleuren die in elkaar overvloeien lijken haar handelsmerk. Het is haar opgevallen dat ouders haar tekeningen soms te moeilijk vinden voor hun kinderen. "Mensen blijken vaak met het idee te leven dat tekeningen voor kinderen helder en duidelijk moeten zijn, zoals die van Disney. Als iedereen elkaar daarin blijft napraten, gaat zo iets een geheel eigen leven leiden. Veel kinderen vinden mijn boeken juist prachtig, ook hele kleintjes. Ze zijn echt prima in staat hun eigen voorkeur aan te geven."

Zelf heeft ze geen kinderen en voor haar werk vindt ze dat ook een ondergeschikt gegeven. "Mensen met kinderen kunnen prachtige kinderboeken maken, mensen zonder kinderen ook. Het is echt een vak dat je moet beheersen. Als je maar niet zo'n volwassene bent geworden die niet meer weet hoe je zelf als kind was. Dat stuk mag niet afgesloten zijn. Je kunt niet denken: nu ga ik iets leukers maken voor kinderen. Wat vinden zij ook alweer leuk? Dan krijg je dat op-de-hurken effect en dat soort boeken slaat nooit aan bij kinderen. Er is geen noemer voor wat kinderen leuk vinden. Je bent je eigen maatstaf en je moet wat je maakt zelf leuk vinden." Haar eigen prentenboeken hebben vaak een moraal en dat vindt ze leuk. "Ik weet dat het niet hip is om te moraliseren, maar ik hou er wel van. Tot nog toe heb ik me sterk gericht op fabels en een fabel kan domweg niet zonder moraal. Maar ook los daarvan ben ik wel een moraliserend type. Het leven kan lelijk tegenvallen

zonder moraal." Daarom zijn de hoofdpersonages in haar boeken vaak gastvrij, open en aardig. Van Haeringen: "Het is de enige manier waarop we samen kunnen overleven met zoveel mensen op aarde."

Glimletters

'Wie slechts kruimels zaait zal geen taarten oogsten', luidt de moraal in *Onder water, boven water*. Een absurde moraal, vindt ze, maar kinderen zijn het er enorm mee eens.

*'Het leven kan lelijk
tegenvallen zonder
moraal'*

"Dat boek heb ik vaak met kinderen gelezen. Ze zijn onthutst over het egoïstische gedrag van de spin. Als die aan het eind van zijn boek een koekje van eigen deeg krijgt, zitten ze driftig knikkend om mij heen. Ziezo, boontje komt om zijn loontje. Natuurlijk moest die spin gestraft worden! Ik ben het met ze eens. Het is een goed rechtsbesef dat het kwade wordt bestraft en het goede wordt beloond. Als dat niet zo zou zijn zouden echt alleen de sterksten in de samenleving kunnen overleven. En in zo'n wereld zou ik mij niet staande kunnen houden. Ik zou het niet kunnen, maar ik zou het ook niet willen. Dat heeft ook met respect voor anderen te maken. Ik vind toch al dat mensen weinig respect voor elkaar kunnen opbrengen. Dat merk je al aan simpele dingen zoals voor elkaar opzij gaan op de stoep."

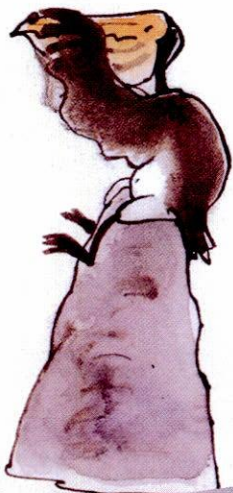
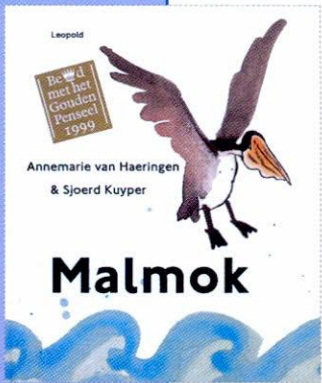
Het is ongebruikelijk dat een prentenboekenmaakster zich bemoeit met de typografie van haar boeken, maar voor Van Haeringen maakte uitgeverij Leopold een uitzondering. "Mensen weten vaak niet hoe het komt dat ze een boek mooi vinden. Dan denken ze dat het aan het omslag ligt of het soort papier. Maar alles samen speelt een rol: de vlakverdeling, het lettertype, de grootte. Voor mijn boeken mag ik samenwerken met Tessa van der Waals die ik echt de beste typografe van Nederland vind. Zij is begeistert van haar vak. Telkens weer verzint ze noviteiten. Dit keer kwam ze met het idee van glimletters voor *Malmok*." Ze verwacht niet dat het er ooit van komt, maar koestert de droom dat ze ooit een prentenboek mag maken waarbij kosten noch moeite gespaard hoeven worden en zij en Tessa al hun ideeën mogen botvieren. Waarop ze meteen laat volgen dat ze er eigenlijk heel tevreden mee is hoe haar boeken worden uitgegeven. "Uitgeverijen in Nederland worden niet rijk van prentenboeken. Op z'n best spelen ze quitte,

dus je moet ook niet het onderste uit de kan willen." Haar werk is gevarieerd en dat juicht ze ook toe. Want ze is er als de dood voor dat ze zichzelf herhaalt. Annemarie van Haeringen illustreert schoolboeken en kinderboeken, al dan niet in nauwe samenwerking met auteurs. Ze maakt boekomslagen en filmpjes bij verhalen van Toon Tellegen voor VPRO's Villa Achterwerk. In toenemende mate ▶

Lezersactie

Malmok de pelikaan keert na een storm op zee terug bij zijn vrienden, maar hij kan niets zeggen, want zijn bek zit vol. Niet alleen is deze gevuld met zeevruchten, maar ook met een jonge drenkeling. Annemarie van Haeringen won de Gouden Penneel voor haar tekeningen in het kinderboek Malmok. Sjoerd Kuiper schreef de tekst. Van Haeringens tekeningen zijn fantasierijke aquarellen gecomponeerd met creatief knip- en plakwerk. Uitgeverij Leopold stelt vijf exemplaren van Malmok ter beschikking aan lezers van de Humanist. Als u kans wilt maken op zo'n gratis boek (winkelwaarde f27,50), stuur dan een kaartje naar de redactie, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.

illustreert ze haar eigen verhalen. Het zevende boek (over een prinses) komt eraan. "Mijn uitgeefster stimuleert mij daarin enorm. Dan roept ze: 'Oké Annemarie, en dan nu weer een boek dat je ook zelf hebt geschreven.' Aanvankelijk illustreerde ik alleen teksten van anderen, maar ik begin het steeds leuker te vinden mijn eigen teksten te schrijven. Als illustrator ben je tamelijk gedienschtig en ik merk dat ik steeds minder gedienschtig wil zijn. Daarom werk ik ook bij voorkeur met auteurs die mij mijn gang laten gaan."

Van Haeringen is kritisch op opdrachten. Vroeger nam ze alles aan om maar aan het werk te zijn, waarbij ze ook nog eens iedereen tevreden wilde stellen. Dus dat resulteerde, zoals ze het bondig samenvat, 'in genivelleerde producten: van alles niks'. Sinds een aantal jaren leest ze de tekst alvorens een opdracht te aanvaarden. "Ik weet nu waar ik geschikt voor ben en waarvoor niet. Je moet mij geen boeken laten doen waarin auto's en fietsen een grote rol spelen. Door superrealistische verhalen voel ik mij niet aangesproken. Dan vult de tekst mijn tekeningen al zo in dat mijn werk een beetje saai wordt. Bovendien vind ik het erg fijn

als een boek me weghaalt uit de realiteit."

Naarmate ze ouder wordt, zit ze meer op haar eigen lijn. Ze bepaalt zelf wat ze wel en niet wil en als een opdrachtgever daarmee niet akkoord gaat: dan maar niet. "Ik vind het ook belangrijk om mijn werktrein te verbreden, om nieuwe grenzen te verkennen. Bijvoorbeeld door filmpjes te maken voor televisie. Het is goed om nieuwe wegen in te slaan, al lijken het soms dwaalwegen. Dat is wel eng, maar het is me toch ook al regelmatig overkomen dat ik na afloop moest constateren: ik wist niet dat ik dit kon."

Rood jasje

Ze vindt het fijn dat ze als kinderboekenmaker tamelijk anoniem door het leven kan gaan. "Nergens staat een foto van mij achterop. Het gaat om dat boek en dat is het. Ik wil niet dat er meer aan vastkleeft, zoals bijvoorbeeld optredens in televisiequizen. Maar laat ik eerlijk zijn, voor dat soort activiteiten ben ik ook te schijterig. Ik treed niet zo makkelijk naar buiten. Een lezing op een school gaat nog wel, maar van huis uit ben ik waanzinnig verlegen. Dus extravert gedrag is niks voor mij."

Dat verlegene en hoe moeilijk dat kan zijn verwerkte ze in het CPNB-prentenboek *De koning bakt een huis*. Daarin durft Blootpad nooit zijn huis uit omdat hij zich zo bloot voelt en zich daarvoor schaamt. Van Haeringen: "In dat boek zat een onderlaag die over mijzelf ging. Blootpad had een schild nodig en dat heb ik zelf ook nodig gehad. Toen ik aanvankelijk in Amsterdam woonde had ik het gevoel dat ik hier ten onder zou gaan. De mentaliteit is hier zo anders dan in Brabant en als verlegen persoon red je het haast niet in deze stad. Op een gegeven moment heb ik op het Waterlooplein een rood leren jack gekocht. Daarin kon ik me laten gelden. Het stond enorm stoer en mensen dachten ook: wat een toffe meid. Zo voelde ik mij niet bepaald, maar het was mijn schild naar de buitenwereld. In dat agressieve rode jasje werd ik echt anders benaderd. Mij heeft het enorm geholpen in die grote snelle wereld."

Aan tafel

"Spin had verrukkelijk gekookt. Hij water-tandde bij het idee dat hij alles in zijn eentje op zou eten. Juist toen Spin zijn eerste hap wilde nemen, werd er op de deur geklopt. Het was Schildpad. Hij had uren gelopen en was stoffig en moe. Hij vroeg: 'Mag ik even bij jou uitrusten, Spin? En een glaasje water drinken?' Spin wilde eigenlijk nee zeggen, maar dat zou wel erg onaardig zijn. Dus nodigde hij Schildpad uit om mee te eten. Schildpad wilde meteen aanschuiven, maar Spin zei: 'Kijk eens hoe stoffig je eruitziet. Zo kun je niet aan tafel. Ga eerst maar een bad nemen in de baai.' Toen Schildpad terugkwam, had Spin alvast een hapje genomen. Streng zei hij: 'Schildpad, dat gaat niet. Kijk eens naar al dat zand aan je poten. Wij spin-nen eten nooit met vieze poten. Ga ze maar weer wassen, en loop dan voorzichtig, op je tenen, terug door het gras.' Voorzichtig op zijn tenen lopen ging bij Schildpad héél langzaam... Toen hij eindelijk weer bij Spin aankwam, waren zijn poten schoon maar het eten was op. Spin had alleen wat kruimels voor hem overgelaten. Arme Schildpad!"

Uit: 'Onder water, boven water', bekroond met de Kinderboekenwinkelprijs in 1998.

Stellingen voor de 21e eeuw

Wie een visie wil ontwikkelen op de toekomst, zal in een zee van vragen een koers moeten uitzetten. De volgende stellingen geven de richting aan waarin het Humanistisch Verbond denkt.

Staatsgeweld

In de 21^e eeuw heeft de internationale democratische gemeenschap het monopolie op (terughoudende) toepassing van geweld. Dit geweld moet dan wel publiekelijk democratisch worden goedgekeurd en gecontroleerd. Geweldsacties gaan vanaf het begin gepaard met humanitaire opvang van slachtoffers. Nederland start daarvoor oprichting van een internationale humanitaire organisatie als deel van de UN onder de naam UN-HUMAN.

Universele rechten

Vrede en veiligheid eisen rechtvaardige spreiding van kennis, macht en middelen. Er komen internationale democratische verhoudingen. We moeten vijandsbeelden relativeren. Humanisten gaan een dialoog aan over universele morele waarden, te beginnen met de mensenrechten.

Ongelijkheid

We stellen ons op als 'wereldburgers' die sociale en economische ongelijkheid kritisch aanpakken. We zien het economisch beleid van het Westen in mondiaal perspectief en willen dus de welvaart, rechten en plichten gelijk verdelen. Schulden aan het Westen worden kwijt gescholden.

Op straat

Veiligheid op straat begint bij aanpak van doorgeslagen individualisme en gevoelens van sociale uitsluiting. We nemen weer samen de verantwoordelijkheid voor het publieke domein. We gaan sociale spelregels herstellen.

Ethiek

Ontwerp en productie van goederen en diensten moeten getoetst worden op sociale, milieu- en ethische effecten. Organisaties en bedrijven stellen toetsingscommissies in, waar werknemers, consumenten en ontwerpers kritische vragen stellen bij technieken, producten, organisatievormen en werkomstandigheden. Zijn die wel menswaardig?

Vreemdelingen

Nederland heeft - samen met de internationale gemeenschap - de plicht om politieke vluchtelingen te helpen. Via sociale en levensbeschouwelijke organisaties bieden we hen praktische en morele steun, plaatselijk en op wereldschaal. Humanisten gaan actief een brug slaan naar vreemden uit andere culturen en religies. We beginnen met zelfonderzoek naar vooroordelen en onze eigen culturele bril.

Reageren? Graag!

Deze (licht bewerkte) stellingen zijn geselecteerd uit de stellingen die onlangs besproken werden op de Algemene Ledenvergadering. Ze geven nog geen officieel standpunt weer, maar zijn gekozen als uitgangspunt voor discussie. De uitgewerkte stellingen zullen, toegelicht met praktijkvoorbeelden, worden gepubliceerd en uitgegeven. Mocht u aanvullingen of kritiek hebben op de stellingen, maak die dan per e-mail kenbaar; wellicht kan de redacteur van het boekje dit verwerken (e-mail: info@lb.humanistischverbond.nl). Als u op de hoogte gehouden wilt worden van deze publicatie, kunt u een e-mail sturen naar hetzelfde adres, of een kaartje naar het HV, afdeling Publieksvoorlichting, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.

In het novembernummer van de *Humanist* volgen meer stellingen.

Terug in de kast?

Homoseksuele leraren op 'zwarte' middelbare scholen

stuiten vaak op onbegrip van hun allochtone leerlingen.

Gaan ze 'terug in de kast' of gaan ze de confrontatie aan?

Janna van Veen

"Homoseksualiteit is onder Marokkaanse en Turkse leerlingen absoluut taboe." Dat concludeerde psychologe Annette van den Akker, die drie jaar geleden voor de Utrechtse GG&GD onderzoek deed naar de tolerantie en acceptatie van homoseksuele docenten op middelbare scholen. Onmiddellijk brandden de discussies los in de media. 'Homofob-xenofob', 'Het hoofddoekje en de leren pet' en 'Oplaaierende homohaar verpest leven docent' kopten kranten en tijdschriften. Is er door die discussies en de voorlichting die op scholen wordt gegeven inmiddels iets veranderd in de houding van allochtone leerlingen ten opzichte van homoseksuele docenten? "Er is in het algemeen meer aandacht en begrip voor het probleem gekomen", vindt Erwin Kunnen, docent en voorzitter van de homo-lesbische groep van de Algemene Onderwijsbond (AOB). "Maar op school zelf merk je daar nog maar weinig van. Het duurt al even voordat zo'n onderzoek goed en wel is doorgedrongen tot de organisa-

ties die zo'n probleem kunnen oppakken. Maar voordat zoiets doordringt tot de scholen zelf, ben je al weer een behoorlijke tijd verder. Wat dat betreft blijft het onderwijs een heel log apparaat. De leerlingen veranderen al met al nog het snelst. Wat iedereen om zich heen ziet is een toename van agressie onder jongeren. Dus wanneer je op je homoseksualiteit wordt aangevallen, gebeurt dat ook op een steeds agressievere manier", is Kunnen's ervaring. Tot en met vorig schooljaar gaf Kunnen les aan een HAVO/VWO-school in Utrecht met zestig procent allochtone leerlingen. De natuurkundeleraar is van meet af aan voor zijn homoseksualiteit uitgekomen. "Op de eerste dag van een nieuw schooljaar stellen de leerlingen je allerlei vragen. De eerste vraag is altijd 'hoe heet u' en de tweede 'bent u getrouwd'. Als je op die laatste vraag nee antwoordt, vragen ze of je een vriendin hebt. Dan kun je twee dingen doen: of je verloochent jezelf, of je vertelt dat je homo bent. Ik heb sinds ik elf jaar geleden in het onderwijs begon voor

het laatste gekozen. Ik kan niet anders dan daar eerlijk over zijn." Overigens wordt op christelijke scholen ook vaak afwijzend gereageerd op homoseksualiteit. Kunnen: "Maar op een christelijke school merk je dat men vanuit de Nederlandse cultuur weet hoe met homoseksualiteit moet worden omgegaan. Men weet hoe je kenbaar kan maken dat je het daar niet mee eens bent zonder direct te

FOTO: MARC DE HAAN/HH

discrimineren. Bij allochtonen ligt dat anders. Die erkennen homoseksualiteit vaak eenvoudig niet. En als ze zich daar al iets bij kunnen voorstellen, dan gaat hun 'kennis' meestal niet verder dan 'homo's zijn twee neukende mannen'. In de Nederlandse cultuur betekent homo zijn echter in de eerste plaats dat je verliefd wordt op iemand van hetzelfde geslacht."

Slecht cijfer

"Er wordt op school wel eens achter mijn rug 'homo' of 'flikker' geroepen", vertelt Kunnen. "Dan draai ik me om en zeg tegen het groepje waar het vandaan komt: 'Als jullie niet weten hoe je met homoseksualiteit moet omgaan, dan moet je maar eens met mij komen praten. En anders kom ik binnenkort in jullie klas langs om antwoord te geven op al jullie

vragen'. Wanneer je niet reageert op dat soort opmerkingen, dan denken die jongens - meisjes reageren over het algemeen minder extreem - dat er echt iets mis is met homo's."

Kunnen heeft zich wel eens bedreigd gevoeld. "Vaak is er een combinatie van factoren. Dan heeft iemand een slecht cijfer en is op zich al een vervelend ventje en dan kan het gebeuren dat ze je bedreigen om op die manier ►

bijvoorbeeld hun cijfer omhoog te krijgen. Dan zegt zo'n jongen dat hij je met een groepje op gaat wachten bij de Roze Wolk, een homo-discotheek in Utrecht. Het bleef tot nu toe bij loze dreigementen. Vlak voor de vakantie was er echter nog een heel vervelend incident. Een collega werd geterroriseerd door een leerling en hij zou met mij meijden omdat hij zich niet veilig voelde. Toen die jongen zag dat die collega bij mij in de auto stapte, riep hij tegen hem: 'Kijk maar uit hoor, hij neukt je zo in je kont'. Ik

'Het is niet leuk om de boel te belazeren, maar het is niet anders, ook al is het dan 1999'

vond dat dermate beledigend dat ik er aangifte van heb gedaan bij de politie. Op zich misschien onverstandig, maar wanneer iets niet langer didactisch is op te lossen, moet het maar op die manier. De politie heeft beloofd om in elk geval met die jongen te gaan praten."

Sinds dit nieuwe schooljaar werkt Kunnen op een 'witte' HAVO/VWO-school in Breukelen. "Ik ben absoluut niet bij die andere school vertrokken vanwege het grote aantal allochtone leerlingen, maar omdat ik ontevreden was over het management. De afdeling waar ik werkte werd gesloten en het zag er niet naar uit dat de schoolleiding daar op korte termijn een goede oplossing voor zou vinden." Kunnen wil overigens ook absoluut niet spreken van homohaat bij allochtone leerlingen. "Wat ik merk bij nogal wat leerlingen is dat ze onwetend zijn en onzeker. Ze weten niet hoe ze met homoseksualiteit om moeten gaan. Maar ik merk dat de meeste jongeren best open staan voor

voorlichting. Jongeren en dus ook allochtone jongeren willen juist graag alles weten over seksualiteit. Pas wanneer bepaald gedrag niet op tijd wordt gecorrigeerd, loopt het uit de hand en heeft een leraar soms geen leven meer voor de klas. En wanneer je geen steun van een schooldirectie hebt, zal dat veel eerder gebeuren dan wanneer je zeker weet dat de leiding achter je staat."

Belazeren

Jacques Schmidt doceert al 25 jaar Duits op een Amsterdamse scholengemeenschap en geeft les op VBO/IVBO-niveau. Hij is homoseksueel, maar heeft dat op school nooit aan de grote klok gehangen. "Ik heb er bewust voor gekozen om mijn seksuele voorkeur te verzwijgen tegenover de leerlingen. Wanneer leerlingen vragen of ik getrouwd ben, zeg ik rustig ja. Het is niet leuk om de boel te belazeren, maar het is niet anders, ook al is het dan 1999. Ik werk op een school waar de meeste leerlingen een islamitische achtergrond hebben en in die religie - net als in veel andere religies - is homoseksualiteit verboden terrein. Dat hoor ik ook van de docent maatschappijleer die daar vanuit zijn vakgebied regelmatig over praat met de leerlingen. Als dat onderwerp tijdens zijn lessen aan de orde komt, zijn de vooroordelen niet van de lucht."

De 52-jarige Schmidt vreest dat zijn functioneren als leraar in gevaar komt wanneer hij voor zijn seksuele voorkeur uitkomt. "Ik vind dat ze er ook geen flikker mee te maken hebben om het maar even heel cru te zeggen. Ik woon in het homoseksuele mekka van Nederland en kan buiten mijn werk prima mezelf zijn. Op school ben ik echter in de eerste plaats Jacques Schmidt, leraar Duits, wiens taak het is om kennis over te dragen. Wel heel jammer dat de vrijheid die homo's sinds halverwege de

jaren zeventig kenden inmiddels weer wordt ingedamd. Maar wat dat betreft herhaalt de geschiedenis zich: al door de eeuwen heen worden met moeite gewonnen vrijheden teruggedraaid. Dat zijn we wel gewend. Dat neemt niet weg dat ik van dit soort ontwikkelingen af en toe behoorlijk somber word."

Intussen wordt van alle kanten druk gewerkt aan het ontwikkelen van voorlichtingsmateriaal voor het middelbaar onderwijs. Peter Dankmeijer runt Adviesbureau Empowerment Lifestyle Services. Hij organiseert onder meer voorlichtingsbijeenkomsten voor scholen. Volgens hem is homohaat een aloud verschijnsel en komt intolerantie ten opzichte van homoseksualiteit in het algemeen vaker voor bij lager opgeleiden. "Ik wil zeker niet generaliserend spreken van 'homohaat bij moslims'. Wel is het zo dat nogal wat allochtonen door hun achtergrond behoren tot de categorie laaggeschoolden waar het zwart-wit denken zegeviert en het anders-zijn nu eenmaal moeilijker wordt getolereerd. Datzelfde geldt voor fundamentalisten, maar ook dan heb ik het niet per se over moslims. Ook bij gereformeerden op de Veluwe leeft zeer veel onbegrip voor homoseksualiteit."

Onbekend

Enkele jaren geleden is Stichting Yoesuf opgericht, een landelijke organisatie die informatie geeft over de islam en (homo-)seksualiteit. In juni hield de organisatie een themadag met als titel 'Homoseksualiteit tussen islamitisch denken en mensenrechten'. Op die dag werd de bekende imam Al-Shafi'i geciteerd: 'Als je onbekend met iets bent, zul je er vijandig tegenover staan'. Want vooral de onbekendheid met homoseksualiteit leidt bij veel allochtonen tot onbegrip en intolerantie. Die mening is ook Mohammed

Erwin Kunnen: "leerlingen roepen 'flikker' achter mijn rug"

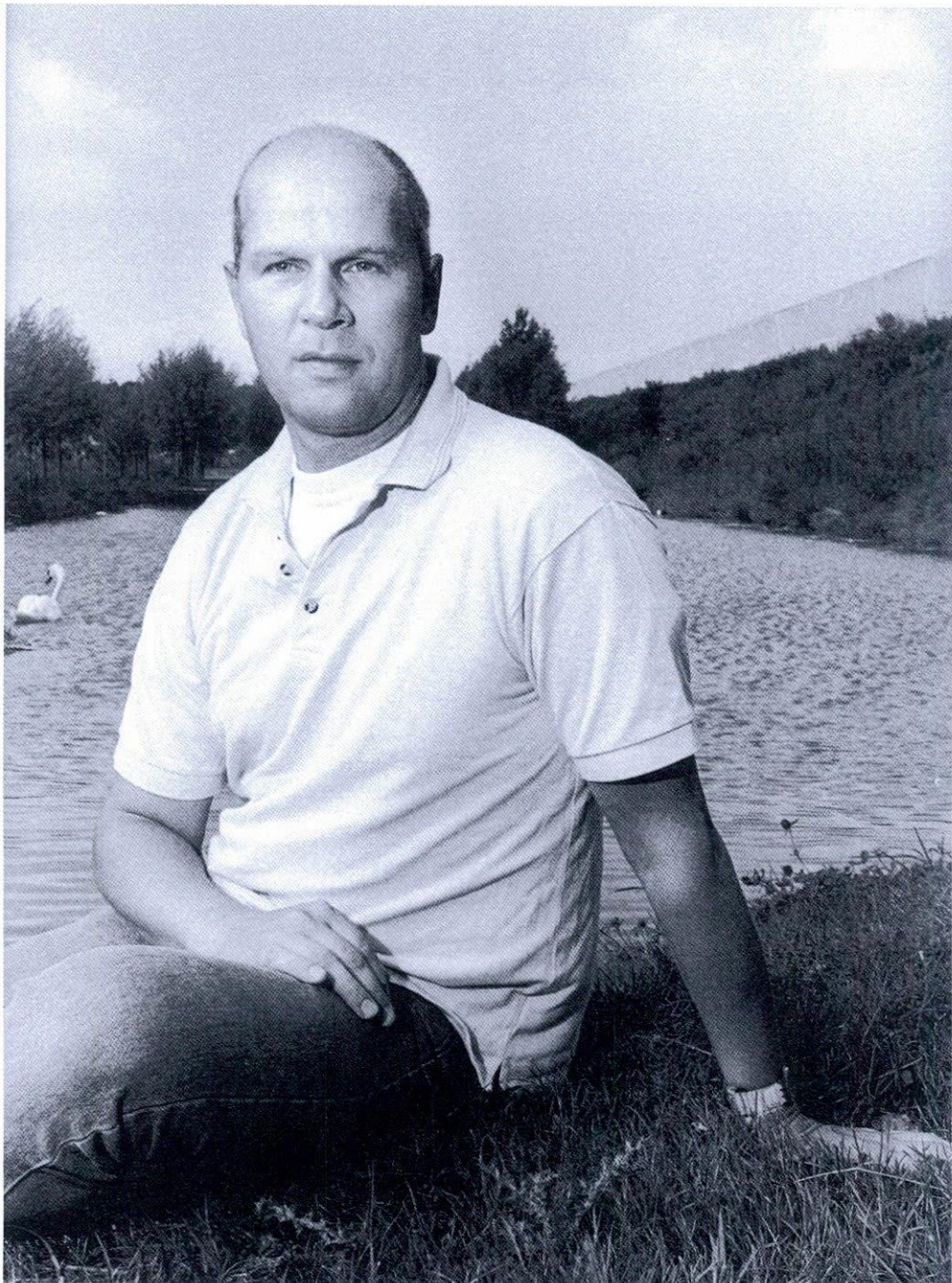

FOTO: RUUD JONKERS

Azzougarh toegedaan. Azzougarh was voorzitter van de inmiddels opgeheven Commissie Marokkaanse Jeugd

Allochtonen zijn vooral intolerant omdat ze niet bekend zijn met homoseksualiteit

en is hoofd van de afdeling Onderwijs van de gemeente Venlo.
"Homoseksualiteit wordt in de isla-

mitische cultuur gezien als een afwijking en blijft daardoor meestal onbesproken, ook al wijst de praktijk natuurlijk iets anders uit. Toch vind ik dat leraren voor hun geaardheid uit moeten komen. Niemand is er namelijk bij gebaat wanneer zij dat niet doen. Wel moeten zij dan duidelijk aan de leerlingen uitleggen dat homoseksualiteit ook wel degelijk in bijvoorbeeld Marokko en Turkije voorkomt en dat daar niets geheimzinnigs aan is. Wat heel belangrijk is, is dat leraren daarin gesteund worden door hun directie," vindt ook Azzougarh.

Azzougarh denkt dat dit probleem over een paar jaar vanzelf wordt opgelost. "Nu is het nog even moeilijk omdat veel jonge Marokkanen en Turken nog teveel in twee werelden leven. Thuis zijn dit soort onderwerpen vaak taboe en daarbuiten weten ze dus niet hoe ze er mee moeten omgaan. Maar de volgende generatie, die helemaal midden in deze maatschappij opgroeit, zal zich veel toleranter opstellen. En natuurlijk houd je altijd een groep fundamentalisten. Iedere godsdienst heeft nu eenmaal zijn eigen fanatici."

Levenslang

ILLUSTRATIE: ANNELIES ALEWIJNSE

delinquent?

De gevangenispoort gaat dicht. Weer vrij. Een nieuw leven begint. Het klinkt eenvoudig, maar in werkelijkheid is de weg naar buiten bezaaid met drempels. Uit de bajes blijven lukt slechts twintig procent. Vanuit humanistische hoek zijn er nieuwe ideeën om dat percentage te verhogen.

Hellen Kooijman

Mariska (21) kwam in juli van dit jaar vrij. Zestien maanden zat ze in de bajes, veroordeeld voor drugstransporten. Een jaar en vier maanden brommen, dat is niet niks. Natuurlijk was ze blij toen de poort openging. Maar, zo ontdekte ze, het is verdomd moeilijk om weer buiten te zijn. Daar stond ze. Met vijf cent op zak. Zonder eigen spullen. Zonder woning. "Al toen ik in dagdetentie zat, heb ik

geprobeerd een bijstandsuitkering te regelen. Maar dat duurde ontzettend lang. Bij de Sociale Dienst wisten ze gewoon niet wat ze moesten doen." Pas drie maanden later kreeg ze een uitkering. "Ik heb wel een voorschot gehad, maar dat was absoluut geen vetpot." Ze kon terecht in een tussenfasehuis, een oord voor vrouwelijke ex-gedetineerden. Via de stedelijke woningbouw kreeg ze een voorrangsverklaring voor een huurwoning. "Het

is het enige dat de reclassering voor me geregeld heeft." Verder heeft ze alles zelf moeten doen. Haar financiën in orde maken, verzekeringen afsluiten, werk zoeken. Ze heeft erg veel steun van haar stiefmoeder. En van haar vriend, maar die zit nog in de bajes.

Eigenlijk staat ze er praktisch alleen voor. Ze heeft zichzelf de belofte gedaan niet weer terug te vallen in haar oude leventje. En dat betekent

vechten. "Dagelijks kom ik mensen van vroeger tegen. Ik heb wel aanbiedingen gehad voor drugstransporten. En als ik dan nee zeg, accepteren ze dat." Maar toch. Het blijft aanlokkelijk. "Soms denk ik, bekijk het maar. Ik kan net zo goed weer teruggaan. Ik bedoel: ik weet gewoon hoe snel je weer geld kunt verdienen."

Terugval

Van de 25.000 gedetineerden die jaarlijks de gevangenis verlaten, keren er 20.000 vroeg of laat weer terug. Velen vaak drie of vier keer. Draaideurcliënten worden ze genoemd. Zodra ze de gevangenispoort achter zich laten, vervallen ze in het oude patroon, en komen opnieuw vast te zitten. Die terugval is niet onbegrijpelijk, meent Erik van der Maal, ex-gedetineerde en coördinator van het voorlichtingsproject Kriminaliteit en Strafrecht. Van der Maal (59) heeft in totaal vier jaar gezeten, voor de laatste keer in de jaren zeventig. Als een van de weinigen is hij sindsdien op het rechte pad gebleven. Het gros van de gevangenen redt het niet. Ze stuiten op de bekende problemen. Geen werk. Geen woning. Financieel staan ze er vaak belabberd voor. Meestal hebben ze nog fikse schulden. En dan zijn er nog de maatschappelijke vooroordelen. "Veel mensen denken nog steeds: 'Eens een boef, altijd een boef'. Deze vooroordelen vertalen zich vaak naar de praktijk. Zo is het vrijwel onmogelijk voor een ex-gedetineerde om een inboedel- of autoverzekering te krijgen. Werkgevers staan niet te springen om ex-bajeskanten.

En vaak zie je ook dat op de lijst van de woningcorporaties ex-gevangenen na een tijdje weer onderaan staan. Na een tijd tegen al die problemen en vooroordelen opgebotst te zijn, denk je: 'Krijg allemaal het schompes maar. Ik heb mijn best gedaan en ik heb niet de kans gekregen. Ik haal mijn koevoet uit het vet en ga weer op pad.' En het trieste is dat die mensen met die vooroordelen op zo'n manier gelijk krijgen."

De drie W's

Recidiveren. Het is een oud probleem waar de gehele maatschappij mee worstelt. De reclassering, maatschappelijke organisaties, de slachtoffers en vaak ook de ex-gedetineerden zelf. Er zijn door de jaren heen allerlei programma's ontwikkeld en studies gedaan. Maar echt succes hebben die niet gehad. Nog steeds valt meer dan zeventig procent in herhaling. Wel blijkt uit de praktijk dat ex-gevangenen die in het bezit zijn van de drie W's, werk, een woning en een wijf, minder vaak terugvallen. Ze maken aanzienlijk meer kans op een succesvolle rentree in de samenleving. Vooral voor mannen kan een partner doorslaggevend zijn. "Het is inderdaad erg belangrijk", meent Ed van Hoorn, hoofd van de dienst Humanistische verzorging Dienst Justitiële Inrichtingen. "Maar dat is het niet alleen. Er is meer nodig." Van Hoorn heeft een klein kwalitatief onderzoek gedaan. Een stuk of tien humanistisch geestelijk verzorgers informeerden bij ex-gedetineerden hoe het nu eigenlijk komt dat ze weer in de gevangenis waren

beland. Hun bevindingen zijn opgeschreven en verzameld. Uit deze inventarisatie rolden een aantal frappante feiten. Van Hoorn: "Zo blijkt dat veel mensen niet weten wat hun talenten zijn, wat ze kunnen.

'Ik haal mijn koevoet uit het vet en ga weer op pad'

Mensen voelen zich gelimiteerd door sociale codes die ze niet beheersen. Ze kunnen meesters in de criminaliteit zijn, maar in het gewone sociale leven voelen ze zich vaak gehandicapt en klein."

Versnelling

De terugkeer in de maatschappij is gemakkelijker als mensen ouder zijn, zo blijkt uit het onderzoek. "Het is een gegeven dat criminaliteit na het veertigste levensjaar met sprongen daalt. In de bajes zit bijna niemand die ouder is dan veertig. Van belang zijn omgevingsfactoren, het hebben van vrouw en kinderen. Het kan sterk meespelen als je een vrouw hebt die zegt: 'Ik red het niet meer als je nu weer de bajes ingaat'. Maar ook zonder deze factoren kan iemand geheel op eigen kracht ineens beslissen ermee op te houden. Immateriële zaken gaan meer spelen, je wordt wat wijzer."

Van Hoorn pleit voor een materiële én immateriële ontwikkeling van de (ex)gedetineerde. Dat laatste kan door 'het verouderingsproces te versnellen'. Door mensen te leren de blik meer naar binnen te richten, de zelfkennis te versterken. Zodat ze weerbaarder zijn als ze buitenkomen en de verlokkingen van het oude leven kunnen weerstaan. Dat traject zou al moeten beginnen in de bajes en na vrijlating een tijdje moeten doorlopen.

De buitenwereld naar de gevangene brengen: dat idee is niet nieuw. Er zijn programma's van de reclassering om de overgang beter te laten verlopen. Gedetineerden kunnen een vak leren in de bajes. Er is de ITB, de

Symposium

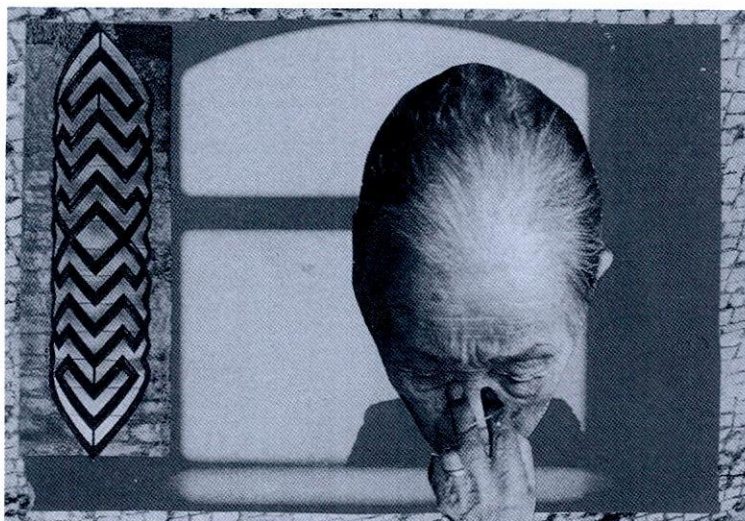
Welke bijdrage kunnen verschillende maatschappelijke organisaties leveren aan een succesvolle terugkeer van gedetineerden in de samenleving? Dat is de centrale vraag op het symposium 'Levenslang Delinquent' dat maandag 18 oktober plaatsvindt. Organisatoren zijn Humanitas, het Humanistisch Verbond en BONJO (BelangenOverleg Niet-Justitiegebonden Organisaties). Erik van der Maal schetst de problemen waar mensen die net uit de gevangenis komen mee te maken krijgen. Ed van Hoorn bespreekt de factoren die van belang zijn voor ex-gedetineerden om in een stabiel maatschappelijk patroon terecht te komen. Na de pauze discussie over een proef voor een samenhangende begeleiding van (ex)gedetineerden met het oog op terugkeer in de maatschappij.

Plaats: Tropeninstituut Amsterdam, tijd: van 14.30 tot 17.45 uur, kosten: f50,-. Informatie: 020 - 5231131.

individuele trajectbegeleiding. Wel nieuw is de mix van geestelijke en praktische hulp. Nieuw is ook het feit dat iedereen aan zo'n programma mee kan doen. Dit staat haaks op de invalshoek van de reclassering. Die stelde in 1996 een strategisch meerjarenplan op, 'Gemotiveerd kiezen'. Volgens dit plan komen alleen goedgemotiveerde en kansrijke gedetineerden in aanmerking voor deelname aan resocialisatieactiviteiten. Van Hoorn heeft daar andere ideeën over. "Iedereen moet die kans krijgen. Ook al is het een junk, ook al is het iemand die al twintig keer de fout in is gegaan."

Super-macho

Volgens Ingrid Hensing, humanistisch geestelijk verzorger in de penitentiaire inrichting Zwolle, heeft elk mens een bepaald verantwoordelijkheidsgevoel, een bepaalde kracht. "Daaraan moet je appelleren. Gedetineerden die ik spreek, onderschatten zichzelf vaak. Ik probeer met gedetineerden te kijken wat ze in huis hebben om de stap naar buiten aan te kunnen." Vaak gaat het om schijnbaar kleine duwtjes in de rug. Tonen dat je met rustig praten meer bereikt dan met schreeuwen of schelden, bijvoorbeeld. Ze weet dat het erg moeilijk is om gevangenen te motiveren hun manier van leven te veranderen. "De meesten zitten boos hun straf uit. Degenen die zin geven aan hun straftijd zijn uitzonderingen. Het is jammer, maar wel begrijpelijk. Veel (ex)gedetineerden zien gewoon de mogelijkheid niet om een nieuw leven op te bouwen." De bajescultuur blinkt bovendien niet uit in solidariteit. Er heersen sterke gedragscodes en groepsnormen. En het is verre van gemakkelijk om je daaraan te onttrekken, zo weet Erik van der Maal. "Als je op een afdeling zit met achttien gedetineerden en de hele dag hangt er dat super-macho sfeertje van de grootste bek en de sterkste vuist, dan ga je daaraan meedoen. Dan ga je niet tegen je medege-detineerden zeggen: 'Jongens, ik ben van

plan mijn leven te verbeteren'. Dan ben je het pipootje van de afdeling."

De eerste duwtjes in de rug moet je dus al tijdens de periode van detentie krijgen, zowel op geestelijk als op praktisch gebied. Instellingen als het RIAGG, de Sociale Dienst en de woningbouwvereniging zouden in de bajes moeten komen, meent Van Hoorn.

Dat wordt al op beperkte schaal gedaan. Sommige inrichtingen hebben het arbeidsbureau in huis gehaald, of het Centrum voor Vakopleiding. Maar het is niet genoeg. "Met de hulpverlener zou geïnventariseerd

*De meeste gevangenen
zitten boos hun straf
uit*

kunnen worden wat de problemen zijn, wat iemand wil, wat iemand kan en daar dan al vóór de vrijlating aan gaan werken. Onze geestelijke verzorgers werken ook nu al aan de geestelijke en morele problemen van gedetineerden, maar het zou goed zijn om dat te mixen met die meer materiële benadering en er met een aantal humanistische organisaties tegelijk aan te werken." Het is de bedoeling dat dit concept concrete vormen gaat krijgen tijdens een symposium op 18 oktober.

Wat vinden andere instellingen van het voornemen? "Het idee is nieuw", reageert een woordvoerder van

Stichting Reclassering Nederland. "Maar het vereist een enorm netwerk en veel coördinatie om de problematiek structureel aan te pakken. Om instellingen los van elkaar in de inrichtingen aan het werk te zetten lijkt ons, eerlijk gezegd, onrealistisch." "Het idee om organisaties van

buiten naar binnen te halen, past binnen ons gedachtengoed", zegt Jan van de Paal, directeur van de afdeling reclassering van het Leger des Heils. Al kleven er in de praktijk een hoop problemen aan. "Een groot deel van de gedetineerden is verslaafd of heeft zware psychische problemen. Die groep is razend moeilijk blijvend te motiveren. Het Nederlandse gevangenisregime is steeds repressiever geworden. Door het binnenhalen van meer maatschappelijke organisaties is onder andere de kans op het binnensmokkelen van wapens en drugs groter. Het maakt de bewaking kwetsbaarder. Ik kan me voorstellen dat een gevangenisdirecteur niet zit te wachten op een verzwakking van het regime." Bovendien moet er, zo meent Van de Paal, goed over nagedacht worden welke organisaties nu precies naar de bajes komen en wie deze organisaties gaat selecteren.

Hoe dan ook: als de poort opengaat, kan de gedetineerde beter niet aan zijn lot overgelaten worden. Ex-gedetineerde Erik van der Maal put uit ervaring: "Als je buiten komt, dan ga je niet meteen naar het ziekenfonds of het Gak. Dan ga je een pilsje drinken met je vrienden. Want in die oude scene ben je welkom. Daar ben je de bink. Je komt in de kroeg. 'Hé. Je bent weer vrij, hier heb je een biertje.' Je wordt geaccepteerd. Maar na een tijdje komt dan toch weer de aap uit de mouw. Dan zeggen ze: 'Ik weet vannacht wat, heb je zin om mee te gaan?'" ■

De naam Mariska is gefingeerd

DENKEN & DOEN

Activiteiten in oktober

Peeping Tom werd in 1960 door de critici met de grond gelijk gemaakt en bijna onmiddellijk uit de bioscopen gehaald. Tegenwoordig wordt Peeping Tom, waarin een getraumatiseerde cameraman vrouwen vermoordt en hun angst vastlegt, gezien als een sleutelfilm over wreedheid en voyeurisme in de film.

Witte illegalen

Het Comité 'Geen mens is illegaal' houdt op 2 oktober in het Niels Stensencollege in Utrecht het congres *Witte illegalen en de koppelingwet*. De toegang is gratis. Informatie: 020-6897555.

Leven met dementie

Onder de titel *Leven met dementie* start de Teleac/NOT op 3 oktober om 18.05 uur een zevendelige televisieserie waarin patiënten, familie en deskundigen in alle openheid praten over het verloop en de gevolgen van de ziekte.

Humanisme als inspiratiebron

Afdeling Zwolle wijdt vanaf 5 oktober zes dinsdagavonden aan het thema *Humanisme als inspiratiebron*. Voor informatie en opgave bel: 038-4538998.

Gluren

Peeping Tom, door Michael Powell, vanaf 7 oktober in het Filmmuseum in Amsterdam en het Haags Filmhuis in Den Haag.

Filmfestival

Op 7 en 8 oktober viert het NIZW haar tienjarig bestaan met een filmfestival. Voor informatie en reserveringen bel 030-2306510 of mail festival@nizw.nl

Levenskunst

In de serie *Filosofische lezingen voor een breed publiek* start het Humanistisch Verbond Friesland op 10 oktober in Leeuwarden een nieuw programma met als thema levenskunst. Bel voor informatie: 058-2126162

Gevangen vrijheid

Is er nog ruimte voor de mens die in volle vrijheid zin geeft aan zijn leven? Op zondagmiddag 10 oktober om 14.00 uur zal prof. J. Van Acker trachten deze vraag te beantwoorden. Locatie: Groesbeekseweg 38, Nijmegen. Informatie: 024-3441091

Een hele kunst, levenskunst. Niet iedereen beheerst die tot in de finesse en menigeen vindt het leven maar worstelen. Gedurende zes lezingen met thema's als 'Heeft het leven zin?' en 'Levenskunst als zelfzorg' wordt ingegaan op de filosofische discussie rondom levenskunst.

Festen, Karakter, What's eating Gilbert Grape? deze drie totaal verschillende films hebben als bindende factor dat zij, samen met een groot aantal andere, te zien zijn op het film- en documentairefestival van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW). Hiermee wil het Instituut de wereld van zorg en welzijn eens bezien door de ogen van de filmmaker. Boeiende thematiek, maar vooral veel kijkgenot.

Vader en moedertje spelen lijkt een heel onschuldige bezigheid, dat is het in het stuk van Biljana Srbljanovic echter niet. De acteurs in deze tragedie geven door imitatie en overdrijving in korte, scherpe flitsen inzage in de verhoudingen die heersen in de wereld zoals zij die hebben leren kennen. Op deze manier tekent de schrijfster een milieu waarin voortdurend de meest eenvoudige regels van ordelijk samenleven worden geschonden. Gedrag wordt gedicteerd door opportunisme en onverschilligheid, onvermijdelijk uitmondend in geweld. Waar een dergelijke gang van zaken toe leidt is de afgelopen tijd wel weer duidelijk geworden.

televisie

informatie

radio

gezocht

expositie

activiteit

lezing

humanistisch verbond

Euthanasie een medische handeling?

Over deze vraag is tot ongenoegen van menig mens nog steeds geen sluitend antwoord gegeven. De arts heeft de plicht zich naar eer en geweten in te spannen voor het lichamelijk en geestelijk welzijn van zijn patiënt. Euthanasie is in deze visie contrair aan medisch handelen omdat aan deze verplichting van de arts niet wordt voldaan. Medici en ethici discussiëren over de mogelijkheid te rijmen praktijk en regelgeving. De conclusies van de discussie worden aan de regering aangeboden.

Louis Couperus schreef in 1906 de roman *Van Oude Mensen, de Dingen die Voorbijgaan*. Willem-Jan Otten heeft dit fin-de-siècle stuk - de handeling speelt zich precies honderd jaar geleden af - bewerkt en omgedoopt tot *Oude Mensen*: over een gedoemde familie, over misdadige mensen die door hun verleden worden ingehaald, over ouderdom en sterven: 'Zonder drama wordt een vrouw geen zestig.'

Familiegeschiedenis Belgrado

Frank Strijards regisseert werk van de jonge Servische schrijfster Biljana Srbljanovic: Familietragedie Belgrado. Van 12 t/m 30 oktober te zien in het Rozentheater in Amsterdam, 3 + 4 november in het Saskia Theater, Arnhem en 5 + 6 november in de Toneelschuur in Haarlem.

Euthanasie

Congres over de vraag of euthanasie contrair is aan medisch handelen op donderdag 28 oktober van 14.00-22.00 uur op Landgoed De Reehorst in Driebergen. Informatie: 030-6993316 of mach@tref.nl

Het Nationaal Toneel

Het nieuwe theaterseizoen opent het Nationaal Toneel met *Oude Mensen* van Louis Couperus en Willem Jan Otten. Tot 19 december door het hele land te zien. Voor informatie bel: 070-3181444.

Introductie cursus

Afdeling Nijmegen organiseert dit najaar op zes woensdagavonden een introductie cursus Humanisme. Startda-

tum: 27 oktober, aanmelden vóór 15 oktober. Informatie: 024-3441091.

Afrika Anders

Zangeres en gitariste Tu Nokwe, afkomstig uit Zuid-Afrika, speelt op vrijdag 29 oktober in de Kleine Zaal van het Koninklijk Instituut voor de Tropen. Reserveren: 020-5688241.

Post-modernisme

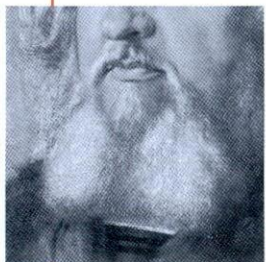
Wie niet houdt van uitslapen kan op zondagochtend 31 oktober om 10.30 uur in Bussum terecht voor een lezing en discussie met als thema 'Post-modernisme.....anything goes?' onder leiding van filosoof Dr. Jan Keij. Plaats: Goois Lyceum, Vossiuslaan 2a.

De ideale manager

Lezing en debat vinden plaats op 19 oktober, 20.00 uur in collegezaal Nieuwenhof, Zwingelput 4, Maas-tricht. Informatie: 043-3882669.

Hij heette gewoon 'baas', was man, blank, de veertig voorbij en hetero. Nu heet hij 'manager', en is steeds vaker een zij, jonger, zwart en/of homo. Er is veel veranderd, maar hoe zit het met ons ideaalbeeld? Wat verwachten we van een manager? Het Centrum voor

Gender en Diversiteit van de Universiteit Maastricht zwen-gelt de discussie aan: over clichébeelden, rolmodellen en tips voor aspirant managers.

Tu Nokwe is een typische representant van het nieuwe Zuid-Afrika. Toen ze klein was leerde ze zichzelf gitaarspe-len met snaren gespan-nen tussen stoelen en doe-het-zelf gitaar-boekjes. Met haar eerste band *The Black Angels* kwam zij in contract met de kinderen in de townships. Voor hen startte ze het *Amajika Youth Project* dat de kinderen muziek, drama en vooral zelfrespect bijbracht.

'Ik wilde het echte leven'

Een reis, ontslag, een ongeluk of ontmoeting. Tal van gebeurtenissen kunnen het leven ineens op zijn kop zetten. Hoe ga je dan verder? In deze serie komen mensen aan het woord die een ingrijpende ommekeer in hun leven hebben meegemaakt. Dit keer het verhaal van de Engelse Natasha Faulkner (30). Een leven in Engeland leek haar saai en voorspelbaar, daarom vertrok ze naar Nederland.

Leonie van den Schoor

Natasha Faulkner weet nog precies wanneer ze Nederland binnenkwam: op 10 september 1994. Die datum is niet alleen in haar paspoort gestempeld, maar staat ook in haar geheugen gegrift. Ze was 23, net klaar met haar studie textieldesign, had haar kamer opgezegd en haar spullen gepakt. "De dag na mijn afstuderen zat ik al in het vliegtuig naar Nederland." Veel van haar huidige kennissen denken dat Natasha voor de liefde naar Nederland is gekomen, ze had immers een Nederlandse vriend. Maar die relatie was absoluut niet de belangrijkste reden voor haar vertrek. Altijd al wilde ze naar het buitenland. Toen ze op haar negentiende met haar moeder een paar dagen in Amsterdam was, wist ze: dit was een goede plek om zich ooit te vestigen. "De terrassen zaten vol met mensen, iedereen was zo enthousiast

en vrij, de architectuur was mooi, alles leek spannend." Haar moeder had een kast vol reisboeken over exotische landen, maar ging nooit ver van huis. Het bleef bij dromen over verre reizen. Natasha wilde niet ook zo eindigen. "Alleen maar fantaseren over dingen die je zou kunnen ondernemen, dat was niks voor mij. Ik wilde het echte leven! Ik wilde in ieder geval proberen mijn dromen waar te maken. Ik zag mezelf niet mijn hele leven in hetzelfde land slijten, dat is zo saai en voorspelbaar." "In Engeland denken mensen in hokjes. Als je uit een bepaald milieu komt, hoef je echt niet te proberen iets boven je stand te bereiken. In Nederland wordt er veel positiever tegen ambities aangekeken. Als je hier een droom hebt, dan verwachten mensen ook

dat je stappen onderneemt om je doel te bereiken."

Naïef

Na aankomst in Nederland ging ze in een studentenhuis in Delft wonen. Spaargeld had ze niet, maar ze vond al snel een baantje voor een dag per week: als verkoopster in een textielwinkel in Amsterdam. Dat leverde 85 gulden per week op. "Daar moest ik het de eerste drie maanden mee doen. Mijn zus heeft als verjaardagscadeau mijn huur voor de eerste maand betaald. Dat was een geschenk uit de hemel." De eerste weken in Nederland voelde ze zich erg verloren. Het weer werkte ook niet mee: het regende aan één stuk door. "Ik voelde me heel erg buitengesloten. De mensen die ik ontmoette waren wel aardig en praatten Engels met me, maar zodra ze overschakelden op het

FOTO: ERIK KOTTIER

Nederlands leek het alsof ze een deur voor mijn neus dicht gooiden.” Ze miste haar familie, haar vrienden in de heuvels van het Engelse landchap. Maar wat ze vooral miste was een gedeeld verleden met andere mensen. “Als je je in een ander land vestigt, is het alsof je opnieuw geboren wordt. Je hebt geen vrienden, geen mensen die je kent van vroeger. Op straat zul je nooit iemand tegen het lijf lopen die je nog kent van school. Ik moest dat compenseren door heel snel mijn eigen geschiedenis te nakijken, ik wilde intense vriendschapsbanden sluiten.”

Dikke wolk

Op Nederlandse les maakte ze maar angzaam vorderingen. De taal hing als een dikke wolk boven haar hoofd. “Ik moest er mijn hoofd doorsteken. En dan zou ik Nederland pas echt kunnen zien.” Ze voelde zich ont-

hand, had geen zin om telkens de hulp van haar Nederlandse vrienden in te roepen, want dan zou er niks meer van haar zelfstandigheid overblijven. Simpele dingen kon ze niet in haar eentje achterhalen. “Als ik tekstverf wilde kopen, pakte ik de Gouden Gids, maar onder welke rubriek moest ik zoeken? Een woordenboek gaf ook niet altijd het gepaste woord.” Ook het gebruik van de typisch Hollandse agenda bracht verwarring met zich mee. Zomaar een eetafspraak maken met vrienden ging niet meer. “Pas als ik in hun tijdschema paste, werd ik in hun agenda genoteerd. Dat was een schok voor me. In Engeland was ik gewend veel flexibeler met de tijd om te gaan.”

“Nederlanders zijn heel direct. In Engeland kende ik dat niet, daar ga je de confrontatie uit de weg. Je mag anderen niet kwetsen. Dat is een fun-

damenteel verschil in communicatie. Ik kan dingen nu open en duidelijk zeggen. Als ik dat in Engeland doe, zegt mijn familie meteen ‘zie je wel, jij wordt een echte Nederlandse’.”

Plezier

Zes jaar woont Natasha inmiddels in Nederland en ze heeft veel bereikt. Ze heeft een vaste baan, kan haar vriend die beginnend kunstenaar is gedeeltelijk onderhouden en heeft zelfs een huis gekocht. “Ik heb nu een veel positiever instelling. Het is een heel spannend gevoel dat je daadwerkelijk al die zaken waarover je droomde kunt uitvoeren.”

*‘In een ander land
beginnen is alsof je
opnieuw geboren wordt’*

Hoe ingeburgerd ze ook is, toch voelt ze zich nog steeds geen Nederlandse. “De Engelse en Nederlandse cultuur lijken wel veel op elkaar, maar er zijn wel degelijk verschillen, hoe klein en subtiel dan ook. Verschillen waar je je niet van bewust bent, verschillen die onzichtbaar zijn maar die toch telkens weer de kop opsteken. Zo vergeet ik vaak dat mijn vriend Nederlander is, hij vergeet dat ik Engelse ben. Dat geeft wel eens botsingen, dan gaan de luiden opeens dicht. Omdat je er niet op bedacht bent, is dat extra confronterend.”

“Ik heb wel geprobeerd om Nederlands te worden, om als een Nederlander te handelen en reageren. Totdat ik het gevoel kreeg dat ik me teveel aanpaste en het alleen maar deed voor anderen. Ik werkte vijf dagen per week, ik ging twee avonden per week naar Nederlandse les, er was geen ruimte meer voor mezelf. Ik had geen controle meer over mijn leven. Toen heb ik me voorgenomen: ik ga me niet langer verontschuldigen voor het feit dat ik geen Nederlandse ben, ik ga leuke dingen doen en plezier maken.” ■

Uit het hoofdbestuur

Vijf procent groei

Vijf procent ledengroei per jaar: dat is het doel dat het Humanistisch Verbond zich voor de komende jaren heeft gesteld. Hoofdbestuurslid Frits van Vugt over de achtergrond van deze uitspraak: "We zien het ledental van de vereniging al jaren heel langzaam teruglopen. Op dit moment zijn er ruim veertien-duizend leden. Dat moeten er meer worden, want om een actieve, invloedrijke vereniging te zijn heb je voldoende draagvlak nodig, en dat draagvlak toont zich onder meer in het aantal leden."

Van Vugt, strateeg bij de gemeente Tilburg en binnen het hoofdbestuur vooral bezig met regionale activering, begrijpt goed dat het HV zijn leden wat te bieden moet hebben om die groei te bewerkstelligen. "Ook op regionaal niveau moet het voor leden interessant zijn. Sommige afdelingen zijn niet meer actief en dat is doodzonde, want het betekent dat er niets te doen valt voor een nieuw enthousiast lid dat zich aanmeldt. Ik heb mij persoonlijk ten doel gesteld dat over drie jaar geen enkele afdeling meer slaapt. De meeste afdelingen draaien gelukkig goed, en daar kunnen we wellicht een volgende stap zetten. Het lijkt mij namelijk

wenselijk dat er ook regionaal publieke debatten van de grond komen. Zou het niet mooi zijn als de afdelingen typisch humanistische vragen, zoals 'kwaliteit van je eigen leven', 'hoe richten we een multi-culturele samenleving in' en 'wat doen we aan de armoede in onze directe omgeving' in debatvorm zouden gieten? Zij zouden daarbij samenwerking kunnen zoeken met andere humanistische organisaties, of met niet-humanistische organisaties op dat terrein. Ik ben ervan overtuigd dat we op die manier een belangrijkere rol gaan spelen in de regio, interessanter worden voor andere organisaties en bijvoorbeeld ook de regionale pers beter bereiken."

De regio's kunnen volgens Van Vugt daarbij ondersteuning verwachten van de vereniging. "Op het Landelijk Bureau van het Humanistisch Verbond zijn taakverschuivingen geweest, waardoor de staf het kader in de regio's beter kan ondersteunen. Dat werkt op twee manieren uit. Er is een landelijke planning van activiteiten en cursussen waar het kader uit kan pikken wat hen van pas komt. En er zijn consultants waar het regionale kader met allerlei vragen op bestuurlijk en organisatorisch terrein terecht kan."

Er is ook van een ander front versterking op komst. Het hoofdbestuur en de Jonge Humanisten hebben onlangs de intentie uitgesproken dat de Jonge Humanisten actiever zullen gaan worden op regionaal niveau. Door de aanwezigheid van jongeren zal de vereniging aantrekkelijker worden voor andere jongeren. Dit betekent wel dat er ook regionaal thema's aan bod moeten komen die jongeren bezighouden. "Ik kan me voorstellen dat een regio iets organiseert rond de vraag hoe je als humanist in je beginnende carrière staat en wat dat betekent voor je maatschappelijk functioneren", zegt Van Vugt.

Het Humanistisch Verbond start dit najaar met een landelijke publiciteitscampagne die mede moet ondersteunen wat er op regionaal niveau gebeurt. Van Vugt noemt de '21 stellingen voor de 21e eeuw', die, zo is de hoop, een instrument zijn om ook regionaal het debat op gang te brengen. Het HV zal landelijk naar buiten treden met enkele van deze stellingen omtrent zorg en de multi-culturele samenleving. Van Vugt: "Als alle neuzen dezelfde kant op gaan staan, als die samenwerking tussen landelijk bureau en regio's en tussen regionale afdelingen en andere, verwante organisaties goed van de grond komt, dan moet het Humanistisch Verbond zich beter kunnen profileren, waardoor die vijf procent ledengroei per jaar er zeker in zit."

ingezonden mededelingen

Nalaten is iets heel anders dan nalatigheid

Bij een overlijden moet er snel heel veel geregeld worden. Dat gaat veel gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Maar veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om zulke maatregelen te treffen.

Het Steunfonds Humanisme heeft betrouwbare, ervaren mensen die u kunnen helpen. Als uw executeur-testamentair bespreken ze met u hoe uw laatste wil er uit moet komen te zien. En uiteindelijk dragen ze ook nog zorg voor punctuele uitvoering.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (020) 521 90 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme.

naam v / m

adres

pc / plaats

telefoon

H

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam

Najaarsactie Steunfonds

De najaarsactie van het Steunfonds Humanisme is weer in aantocht. In oktober zal de actie de aandacht vestigen op het opvoedingsproject waar de afdelingen een beroep op kunnen doen, het publiek debat over morele dilemma's, de geestelijke verzorging en de palliatieve zorg. Bij een terugtrekkende overheid is de steun van u, trouwe donateur, van doorslaggevend belang voor de continuïteit van de humanistische zorg op talloze plekken in de samenleving.

S.J. Redmeijer
Individu en collectief in de opvoeding f 39,50

De auteur onderzoekt de gedachte achter de vanzelfsprekendheden die het individu belemmeren in zijn ont-plooiing. Vraag ook inlichtingen over andere uitgaven aan de uitgever.

Verkrijgbaar bij de boekhandel en rechtstreeks bij de uitgever,

 Uitgeverij Sassenhein

Postbus 76 9750 AB Haren-gr
Tel. 050 535 0 395
fax 050 535 0 329
Email: sassenhein@tref.nl

ingezonden mededelingen

Josette Rutgers van der Loeff
senior lid NVPMT

DANS-/bewegingstherapie

Individuele sessies in Amsterdam

Via beweging duik je
in het verhaal van je leven
Wat ga je doen?

Danservaring is niet vereist
Informatie: tel. 020 470 8798

Algemene Ledenvergadering

Het hoofdbestuur nodigt leden van het Humanistisch Verbond uit voor de Algemene Ledenvergadering (ALV), die op zaterdag 20 november wordt gehouden in het Vergadercentrum APS, Zwarte Woud 2 te Utrecht.

Tijdens het ochtendgedeelte staan de notulen van de ALV 12 juni jl., de jaarrekening, de begroting en het beleidsplan 2000-2003 op de agenda. De middag zal worden besteed aan de inhoudelijke bespreking van een aantal stellingen uit '21 stellingen voor de 21e eeuw'. Met name de stellingen gericht op de in het beleidsplan genoemde thema's identiteit, zorg en burgerschap zullen het komende jaar centraal staan. In een viertal workshops zullen de volgende stellingen aan de orde komen:

Identiteiten

Burgers in een pluriforme samenleving hebben een open en dynamische houding tegenover de eigen cultuur en vreemde culturen. Zij relativeren de eigen identiteit en die van de ander. Het sociale beleid gaat niet meer uit van achterstanden of voorrang, maar van diversiteiten.

Basiswaarden

Tussen individuen, groepen en culturen moeten in de 21e eeuw (bijna) alle waarden en normen bespreekbaar worden gemaakt. Niet bespreekbaar zijn de basiswaarden van de westerse democratische rechtsorde en de universele rechten van de mens. Voor het behoud van

de eigen cultuur handelen we vanuit de mozaïekgedachte.

Economisering

Werken binnen het economisch systeem zal kritische burgers onvoldoende zingeving bieden. Levenskwaliteit moet centraal komen te staan, het doorgeslagen prestatie-ethos wordt afgebouwd. Sociale verbanden en onbetaalde arbeid krijgen meer ruimte. Inkomen en arbeid worden losgekoppeld.

Het goede leven

Een duurzame levensstijl voor de 21e eeuw werkt vanuit kwaliteitsbewustzijn, consuminderen en onthaasting. Mensen gaan minder werken en meer genieten. Het goede leven krijgt weer kansen.

Zorgplicht

Zorgen moet in de 21e eeuw vanzelfsprekend en algemeen worden. Mannen en jongeren grijpen kansen om te gaan zorgen. Werkgevers geven zorgverlof. Er komt een sociale zorgplicht als stage op scholen.

Prof.dr. Maarten van Rossem, hoogle-raar moderne geschiedenis, is uitgenodigd om ter afsluiting van de ALV zijn licht te laten schijnen over bovenstaande thema's.

Wilt u meepraten en meebeslissen over het beleid van het Humanistisch Verbond, dan kunt u zich opgeven door de bon op deze pagina in te vullen en op te sturen. Voor het indienen van voorstellen en amendementen gelden de spelregels uit de statuten en het huishoudelijk reglement. Meer informatie? Bel 020-5219020 (Loes Thewissen)

BON BON BON BON BON

Ja

Ik kom naar de algemene ledenvergadering op 20 november 1999

Naam: _____

Adres: _____

Woonplaats: _____

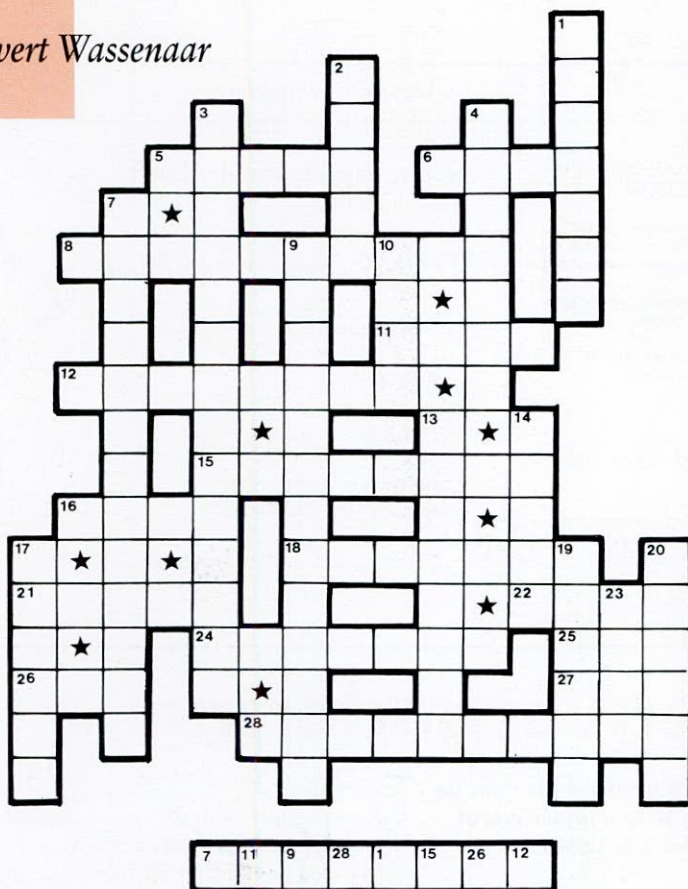
Telefoonnummer: _____

Lunch (gratis) ja/nee

Opsturen naar: Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 10938, 1000 RA Amsterdam, o.v.v. ALV

CRYPTOGRAM

Evert Wassenaar

Horizontaal

- 5 Toch goeie soep! (5)
- 6 Zacht voor de tijd van het jaar. (4)
- 8 Zij loopt steeds rondjes, maar slankt niet af. (10)
- 11 Eenmaal komen wij tot een akkoord. (4)
- 12 Schoongemaakte groenten. (8)
- 15 Zwart, soms wit. (8)
- 16 Speelgoed van twee meisjes. (4)
- 18 Fiks doen verliezen, maar niet laten bederven. (7)
- 21 Een hond en zijn moeder geloven onvoorwaardelijk. (5)
- 22 Twee meisjes in Afrika (4)
- 24 Wordt of rood of blauw (niet paars). (7)
- 25 Wie hierop koopt heeft krediet. (3)
- 26 Zij verkeert alles in het tegendeel. (3)
- 27 Grond voor huisje en schuurtje. (3)
- 28 Bijstand voor de tandarts. (10)

Wanneer u letters uit overeenkomstig genummerde vakjes overbrengt naar de balk onder de puzzel dan ontstaat daar de in te zenden oplossing.

Win een boekenbon!

De redactie verloot een boekenbon onder de inzenders van het juiste, gezochte woord (onder het cryptogram). Stuur uw oplossing vóór 20 oktober naar: Redactie Humanist, Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam. De winnaar krijgt bericht en wordt in de volgende Humanist vermeld.

Oplossing cryptogram zomernummer

Horizontaal

3 vaarwater, 6 vadermoorder, 9 winkeldochter, 11 hulpe, 12 aanzet, 13 Rob, 15 uiterlijk, 19 opslag, 21 inzage, 22 wisewasje, 24 tel, 25 snor, 26 ge-maal, 27 akkertje, 29 vers, kater.

Het gezochte woord was: GAUW EN GOED

Boekenbon gewonnen door P. Scheepers uit Deventer.

Verticaal

- 1 Zou een koe daar slank van worden? (7)
- 2 Toe maar! (5)
- 3 Clublied van de Verenigde Naties? (14)
- 4 Dichtbij bij hoge nood. (7)
- 7 Stoere knapen, geliefd bij vele dames. (13)
- 9 Kind van de voorzichtigheid. (13)
- 10 Hiermee hebt u het laatste woord. (4)
- 13 Bloemen en een gedicht voor vader. (8)
- 14 Hierbij hebt u overvloed. (5)
- 17 Mooie jongen die iets weg heeft van Tante Sidonia. (6)
- 19 Betreffende een plaats in de Noord Oost Polder. (6)
- 20 Zijn vrouwtje glanst meer. (6)
- 23 (Grote) grutten. (4)

Verticaal

1 haarmode, 2 kern, 3 voorloper, 4 weerhaan, 5 treklust, 7 duim, 8 hennepkweker, 10 cellist, 13 regionen, 14 buizerd, 16 efemeer, 17 lawaai, 18 kasplant, 20 geel, 23 Jetje.

Humanist is een uitgave van
het Humanistisch Verbond,
53-ste jaargang nr. 10
oktober 1999

Redactieadres:

Postbus 75490, 1070 AL Amsterdam.
Tel.: 020 - 5219030
e-mail:
humanist@lb.humanistischverbond.nl

Kantooradres:

Sarphatikade 13, Amsterdam.
Fax: 020 - 5219080
Algemene informatie:
Tel.: 020 - 5219000

Redactie:

Huib Afman
Els Huver (Denken & Doen)
Rien Jans
Leonie van den Schoor
Marjan Slob (hoofdredacteur)

Vormgeving en Prepress:

Brouwer Digitaal, Utrecht
Elzbieta van Manen

Medewerkers aan dit nummer:

Annelies Alewijnse, Ruud Jonkers,
Marianne Kalkman, Hellen Kooijman,
Erik Kottier, Adriënné M. Norman,
Chris Pennarts, Jolanda aan de Stegge,
Anne Marie Trovato, Janna van Veen,
Evert Wassenaar

Omslag:

Chris Pennarts

Redactiecommissie:

Marleen Janssen Groesbeek, Jan Haas-
broek, Saskia ter Kuile, Hans Martens,
Willem Offenberg

Druk:

Hoonte Bosch en Keuning, Utrecht

Internet:

De Humanist wordt op Internet
aangekondigd op de HV-homepage:
<http://www.humanistischverbond.nl>

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig aange-
kondigd op teletekst 325

Gesproken Humanist:

De Humanist wordt ingesproken op cas-
sette. Een jaarabonnement kost f55,-.
Aan te vragen bij: Centrum voor gespro-
ken lectuur, tel. 0486 - 486486

Opzegtermijn:

Lidmaatschappen en abonnementen
lopen automatisch door tenzij voor
1 november schriftelijk is opgezegd.

Advertenties:

Uitgeverij Recent, Den Haag
Tel. 070 - 3385400
Fax 070 - 3587299

De Humanist wordt gedrukt op licht-
houthoudend mc papier, chloorvrij.
ISSN: 0025-9489

Verras iemand met een cadeau-abonnement op de Humanist!

Kent u iemand die de Humanist graag zou lezen? En wilt u hem of haar een cadeau-abonnement van f55,- schenken? Vraag dan snel de kaart voor een cadeau-abonnement aan. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Een telefoontje naar de Humanist is genoeg: 020 - 5219090.

Humanist, voor een andere kijk op uw leven.

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

De Humanist kent u natuurlijk al. U kunt voor f55,- per jaar een abonnement nemen. Een proefabonnement (drie nummers voor een tientje) is ook mogelijk.

Voor lezers met interesse voor wetenschap en cultuur is er het kwartaalblad Rekenschap (vanaf f50,- per jaar).

U kunt ook donateur van het Steunfonds Humanisme worden. Het Steunfonds is een werkdienst van het HV met als doel het verwerven en beheren van financiële middelen. Als donateur ontvangt u twee keer per jaar informatie over projecten en activiteiten van het HV met een acceptgiro. Zo kunt u per keer beslissen of u een financiële bijdrage wilt geven.

Lid worden van het Humanistisch Verbond biedt nog meer voordelen! U krijgt negen keer per jaar de Humanist in huis. En ontvangt regelmatig nieuws over activiteiten bij u in de buurt. Als lid helpt u bovendien bij het instandhouden van geestelijke verzorging, uitvaartbegeleiding, relatievering en humanistisch vormingsonderwijs. Het lidmaatschap kost f100,- per jaar; jongeren tot 27 jaar en mensen met een minimuminkomen betalen een lager tarief (resp. f40,- en f55,-).

Het HV heeft verschillende folders en brochures die u meer informatie geven. Interesse? Bel publieksvoorlichting 020 - 521 90 90. Of gebruik de bon in deze Humanist!

DE MOOISTE STUDIE

IS DE MENS

Humanistiek: een nieuwe menswetenschap

Humanistiek is een multidisciplinaire studie waarin mensen en hun zinvragen centraal staan. Belangrijke inspiratiebronnen daarbij zijn humanistische tradities maar ook inzichten uit de filosofie en ethiek, maatschappijen en gedragswetenschappen, religie- en cultuurwetenschappen, wetenschapstheorie en methodologie. Als humanisticus ben je opgeleid tot een professioneel begeleider van individuen, groepen en organisaties bij zinvragen, en de wetenschappelijke bestudering daarvan. Wetenschappelijke en beroepsmatige vorming zijn geïntegreerd. De opleiding is voltijds en duurt 6 jaar. Studiefaciliteiten en -financiering zijn hierop afgestemd. Mensen met een vierjarige HBO-opleiding (behaald na 1 augustus 1986)

of een universitaire opleiding komen in aanmerking voor een verkort programma. Contractonderwijs is mogelijk voor geïnteresseerden met minimaal een HBO-diploma.

Vijf manieren om aan meer informatie te komen

1. Bel (030) 239 01 00.
2. Bezoek onze website www.uvh.nl.
3. Stuur de bon in.
4. Van 7-9 oktober kun je ons ook weer vinden op Studie Beurs '99 (standnummer 12.B.19 op de rand van het WO terras)!
5. Bezoek onze eerstvolgende Open Dag op zaterdag 6 november 1999.

BON

Hokt99

☐ Stuur mij informatie over de opleiding

Naam (voornaam voluit): _____

M/V

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Stuur naar de Universiteit voor Humanistiek,
Antwoordnummer 4031, 3500 VB Utrecht
(postzegel niet nodig)